

The background of the book cover is a collage of historical figures and documents, rendered in a halftone dot pattern. The collage is divided into two main color sections: a yellow-green section on the left and a blue section on the right. The figures include men in suits and military uniforms, and some documents with text and signatures.

Karel Pacner

Tajné války tajných služeb

Světová
špionáž

1900–
–2020

≡ KNIHA ZLIN

Tajné války tajných služeb

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.knihazlin.cz
www.albatrosmedia.cz

≡ KNIHA ZLIN

Karel Pacner
Tajné války tajných služeb – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2022

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

Tajné války tajných služeb

Karel Pacner

Tajné války tajných služeb

**Světová špionáž
1900–1950**

Úvodem:

NEODMYSLITELNÁ SOUČÁST KAŽDÉHO STÁTU

Sovětští rozvědčíci byli nejlepší na světě – hrdinové bez poskvrny, kteří raději obětovali své životy, než aby zradili. Západní špioni, pokud bojovali s nacisty a fašisty, byli také dobří, ale Sovětům se nevyrovnali.

A vyzvědači němečtí patřili za obou světových válek k těm podřadnějším. Za studené války byli západní špioni „odpornými imperia-listickými agenty“. To byl až do konce osmdesátých let 20. století podtext takřka všech příběhů ze světa tajných služeb, které jsme mohli u nás číst.

Ve skutečnosti hrdiny a zrádce měly ve svých řadách všechny zpravodajské služby bez ohledu na ideologii. Vyzvědači a jejich agenti byli přece jenom obyčejní lidé se všemi přednostmi a nedostatky. Všechny tyto služby se mohly chlubit vítěznými bitvami, ale i prohrami a ztrátami, o kterých raději nemluvily.

Právě v devadesátých letech 20. století se mnohé archivy na Východě i na Západě natolik pootevřely, že tahle pravda začíná vycházet najevo. Jenže ne vždy bývá úplná, vyčerpávající. Někdy však do sebe informace vydané soupeřícími stranami nezapadají a odporují si. Nedá se nic dělat. Špionáž pořád zůstává řemeslem určitým způsobem tajuplným a ne vždy funguje podle logických pravidel.

*

Když se na počátku 20. století schylovalo k novému dělení světa, potřebovaly generální štáby velmocí co nejvíc údajů o předpokládaných protivnících, a proto i špionáž dostala první velkou injekci.

Němci jako jediní v Evropě vsadili na masovost – snažili se zverbovat ve Velké Británii, na východě Francie, v Belgii a v západních guberniích Ruska co možná nejvíce agentů. Také tam vysílali své lidi, kteří pracovali jako manažeři, technici, zaměstnanci hotelů a vychovatelky. Pouze německá výzvědná služba si vytvářela „černou knihu“, do níž se zapisovaly desetitisíce jmen cizích občanů, o jejichž spolupráci uvažovala, zatím i bez jejich vědomí. Kromě toho část šlechticů a mnoho vysokých úředníků v Petrohradě byli německého původu a pro svou bývalou vlast ochotně pracovali. Působila tam i řada německých firem, které se podílely na rozvoji průmyslu. Rakušané vysílali menší množství agentů do Ruska jako praktikanty lesnických škol, zeměměřiče a řidiče aut.

Carská ochranka rozmístila vyzvědače po celé Evropě. Předně se snažila převerbovat rakouské důstojníky, které k nim vysílala Vídeň na oficiální stáže – to se jí během pitek, na něž nebyli Rakušané zvyklí, často dařilo. A hlavně sledovala ruské sociální demokraty, především bolševiky, kteří vedli ze zahraničí propagandistický boj s carskou vládou.

Japonci si vybudovali kvalitní agenturní síť v Asii. Jejich úroveň se projevila už během rusko-japonské války v roce 1905, která skončila pro carskou říši katastrofou.

Francouzi vysílali své vyzvědače především proti tradičnímu nepříteli Německu. Byli však poněkud ležérní a mnoho výsledků nevykazovali. Ostatní svět Paříž nezajímal. Naproti tomu Britům vystačili jejich diplomaté, vojenští a námořní atašé, poradci u cizích panovníků a generálů. Agenty si vybírali opatrně, nejlépe mezi lidmi, kteří měli přístup ke státním a vojenským tajemstvím. Jejich operace se neomezovaly na Evropu, zasahovaly i na Střední a Dálný východ.

Velká válka, kterou dnes známe jako první světovou, začala v létě 1914 vyhlášením nepřátelství Vídně a Berlína vůči Bělehradu, Paříži a Petrohradu. Tento akt zpřetrhal většinu spojení vyzvědačů s jejich centrály. Hned v prvních dnech konfliktu přišli Němci o celou svou síť na britských ostrovech, protože ji tamní kontrašpionáž už několik let kontrolovala. Třebaže i ruská policie znala lidi a podniky

straníci Německu, byrokracie, chaos, ohledy a podplácení způsobily, že proti nim nemohla účinně zasáhnout. Nakonec proti sobě vykrystalizovala dvě uskupení: státy Dohody, které představovaly Rusko, Francie a Velká Británie, později přistoupila Itálie, a Trojspolek, v němž byly Německo, Rakousko-Uhersko a Turecko.

*

Bezprostřední zpravodajská činnost boje mezi armádami v Evropě na počátku války nijak výrazně neovlivnila. Čerstvých informací od agentů z druhé strany přicházelo málo – pouze pokud některý proklouzl nepozorovaně frontovou linií anebo putoval přes neutrální státy. Proto začalo být důležité odposlouchávání rádiových depeší nepříteli a jejich luštění. Vznikla radiošpionáž a rozvinula se kryptologie. Britští lamači šifer významně přispěli k tomu, že USA vyhlásily válku Německu.

Stále větší význam získávala velká města neutrální, jako Holandska, Švédsko, Švýcarsko i Španělsko. Tudy procházeli vyzvědači, kteří se potřebovali dostat na druhou stranu. Setkávali se tam také agenti, kteří se snažili přechytračit jeden druhého, prodávat a vyměňovat si informace – vznikaly špionážní burzy.

Rozmach špionáže přivodil samozřejmě i rozmach kontrašpionáže. Válčící strany začaly cenzurovat na poštách všechny dopisy, které často přivedly tajné služby na stopy vyzvědačů. Pokud nezačali chycení agenti spolupracovat, byl trest neúprosný – zpravidla končili na popravišti.

*

Jedna netradiční operace německé tajné služby, které požehnal i císař Vilém II., se však vymkla jejím autorům z ruky a začala žít vlastním životem. Tento plod celých osmdesát let 20. století ohrožoval svět a dozvuky jeho kolapsu představují stále riziko. Němci se totiž pokusili rozvrátit jednotu Dohody. Nejprve financovali malou křiklavou frakci ruských sociálních demokratů, kteří si říkali bolševici. Tihle profesionální revolucionáři se ve švýcarském exilu i v samotném Rusku stavěli proti pokračování války pod falešnými

hesly o míru a sociální spravedlnosti. Na jaře 1917 dopravila německá zpravodajská služba skupinu těchto lidí vedených Vladimírem Leninem-Uljanovem ze Švýcarska přes své území a neutrální Švédsko do Ruska. Na podzim svrhli bolševici za obrovské finanční pomoci Němců demokratickou vládu, která nastoupila po rezignaci cara, a uzavřeli s Berlínem a Vídní separátní mír. Postupem doby dobyli celé území Ruska i některé okolní státy a vytvořili Sovětský svaz, který se pod rouškou sociální spravedlnosti pro všechny občany snažil podmanit ostatní svět. Do špionážního řemesla se zapojili fanatici.

Ovšem i některé jiné tajné operace přivodily změny na mapě světa, například britské služby se angažovaly při parcelování arabského světa.

Generálům a politikům pomalu přestávaly čistě vojenské informace stačit. Pro úspěšné vedení války potřebovali znát také politickou, ekonomickou, sociální a technickou situaci nepřítelů. Na konci první světové války se zabývalo špionáží a všemi druhy kontrašpionáže už na 45 tisíc lidí.

*

Ve dvacátých letech 20. století se svět začal těšit, že žádná velká válka nepřijde. Zpravodajská činnost se prudce snížila. Jedině Sovětský svaz, který usiloval o světovládu, vysílal do světa množství vyzvědačů, s nimiž bojovaly policejní sbory všech států, dokonce začínaly kvůli tomu úžeji spolupracovat.

Nástup nacistů vedených Adolfem Hitlerem v Německu v roce 1931 dal zpravodajským službám druhou velkou injekci. Německý Abwehr byl na přelomu třicátých a čtyřicátých let patrně nejsilnější špionážní a kontrašpionážní službou na světě. Obavy z nacismu a současně halasná mírová propaganda Sovětského svazu, násobená falešnými divadly pro západní turisty a obchodníky, přitahovaly k myšlenkám socialismu stále více lidí. Vynořil se nový typ vyzvědačů – získaných na základě ideologie. Tito často vysoce vzdělaní lidé sbírali pro Moskvu jako pro údajnou kolébkou míru a sociální spravedlnosti závažné informace – stávali se skrytými fanatiky. Nej důležitější ideologické špiony, kteří pronikli do vysokých vládních funkcí, získali komunističtí verbíři ve Velké Británii, ve Spojených

státech, v menší míře rovněž v Německu. Naopak diktatura v Sovětském svazu natolik sešněrovala životní podmínky, že tam nemohly cizí tajné služby zverbovat jediného agenta.

Britové tradičně kultivovali své řídké, nicméně kvalitní sítě po celé Evropě, na Středním a Dálném východě. Američané se zajímali hlavně o pacifickou oblast, ale mnoho vyzvědačů tam nevysílali. Japonci měli své špiony po celé Asii. Kupodivu mezi svými krajany ve Spojených státech nezískali prakticky nikoho.

Prudce se změnila technika. Začaly se vyrábět tak malé a jednoduché vysílačky, že je mohla používat většina vyzvědačů. Němci se pustili i do vývoje metod zaměřování tajných stanic agentů – rozvíjela se radiokontrašpionáž. Zdokonalil se i systém rádiového odposlechu nepřítele – radiošpionáž. Kryptologové používali k lámání cizích kódů první primitivní počítače. Chemici objevili nové druhy tajných inkoustů, metody neviditelného otevírání cizích dopisů, tajné zabezpečení dopisů, objektů a další novinky.

Odřezání sudetského pohraničí od Československa na podzim 1938 považoval šéf britské tajné služby SIS/MI6 admirál Hugh Sinclair za nezbytnou podmínku k udržení míru – avšak jeho rozsah ho vyděsil. Teď už Hitlerovi věřit nemůžeme! Přepadení Polska Němcem a Sovětským svazem o rok později západní demokracie nepřekvapilo. Třebaže si to Moskva nechce přiznat, touto společnou akcí zahájila druhou světovou válku.

Na obranu Polska vyhlásily Paříž a Londýn válečný stav. Němci vymýtili na svém území většinu britských agentů, nedotčenou zůstala však její druhá garnitura, kterou obsluhovali diplomaté a obchodníci ze Španělska a Latinské Ameriky. Britové dostali pod kontrolu agenturu německou, aniž o tom měl Abwehr tušení – začala zpravodajská hra, jaká neměla obdoby.

Když Němci zaútočili na Sovětský svaz a Japonci na Spojené státy, bylo to pro přepadené náramné překvapení. Sovětského diktátora Josifa Stalina jeho vyzvědači sice mnohokrát předem varovali, ale on to pokládal za dezinformace. Naproti tomu americké tajné služby prezidentu Franklinu Delano Rooseveltovi přepadení Pearl Harboru Japonci nesignalizovaly.

*

Vznikla nová válečná koalice. Třebaže se SSSR, USA a Británie staly spojenci, Kreml stupňoval své úsilí získávat z britského a amerického území pomocí svých vyzvědačů tajné klíčové informace nejen politické, ale hlavně o nových zbraních.

Tentokrát byla většina tajných služeb lépe připravena a vybavena dokonalejší technikou. Důležitou roli hrály radiorozvědka a kryptologie, v některých případech letecký průzkum. Vynořila se špionáž zaměřená na získávání údajů o nových vynálezech a objevech – průkopníky se stali Britové a Sověti.

V zemích okupovaných Německem pracovaly ilegální skupiny vlastenců. Třebaže je německé gestapo objevovalo, zatýkalo a nechávalo popravit, vynořovaly se další generace těchto dobrovolníků.

O situaci v samotném Japonsku Američané a Britové mnoho nevěděli. Zato poměrně dobře znali stav na územích, která jeho vojska okupovala – od místních vlastenců, často řízených jejich zpravodajci.

Hlavní zpravodajské operace směřovaly ke zmatení protivníka, k získávání údajů o jeho nejbližších vojenských záměrech i o jeho nové technice a ke zjišťování vlivu bombardování týlu na výrobu i na morálku lidí v Německu.

Tato tajná válka ukázala, že ve státech, které rozpoutaly konflikt, tedy v Německu a v Japonsku, nemohly žádné důležité špionážní skupiny delší dobu působit. Význam měli pouze jedinci, kteří zastírali své skutečné přesvědčení a dokázali přitom najít způsob, jak dopravit své zprávy na druhou stranu. Zato v zemích okupovaných těmito státy bylo pro rozsáhlejší ilegální činnost příhodnější podhoubí.

Během druhé světové války se staly zpravodajské služby neodmyslitelnou součástí systému každého státu. Bez jejich podkladů se politici, vojáci a finančníci do zásadních rozhodnutí nepouštěli.

NENÁPADNÝ HOLIČ ŠÉFEM SÍTĚ

Při budování výzvědné sítě ve Velké Británii byli Němci neopatrní a tamní kontrašpionáž ji brzy odhalila. Čtyři roky před vypuknutím Velké války, kterou později přejmenovali na první světovou válku, začali Britové německé agenty sledovat. Jakmile zahřměly zbraně, mohli zahájit s nepřítelem zpravodajskou hru.

Odchody z aktivní služby do utajení

Smrt královny Viktorie, této „babičky Evropy“, 22. ledna 1901 zasáhla nejen její poddané, občany Britského impéria, ale i obyvatele celého světadílu. Vždyť své děti cílevědomě usadila na mnoho evropských trůnů. Na její pohřeb se sjela do Londýna řada korunovaných hlav, příbuzných britské královské dynastie, včetně německého císaře Viléma II. a ruského cara Mikuláše II. A policie a tajná služba musely všechny panovníky bedlivě ochránit. Náčelníkem osobní stráže německého císaře byl v Londýně Gustav Steinhauer. Z této funkce musel spolupracovat s vrchním inspektorem Williamem Melvillem, velitelem Metropolitního speciálního útvaru policie (*Metropolitan Police Special Branch*). Společně tehdy zmařili pokus anarchistů o atentát na císaře. Ovšem nijak se nesblížili, pouze se jako budoucí možní nepřátelé osobně poznali.

Knihu *Invaze 1910*, která Brity doslova šokovala, vydal v roce 1906 William Le Queux. Byla to čirá fantazie – líčila úspěšné německé vylodění na britských ostrovech. Následovaly další sci-fi knihy na toto téma, a třebaže to byly fikce, britské čtenáře infikovaly pocitem hrozby. A k tomu přispívala snaha německého císaře Viléma II. rozšiřovat válečné loďstvo, čímž ohrožoval zájmy Jeho Veličenstva ve světě.

V listopadu 1903 Melville formálně odešel od policie, aby zřídil pod ministerstvem války novou zpravodajskou sekci označenou jako MO3 (*Military Office*), později MO5. Pod krycím jménem William Morgan organizoval špionážní a kontrašpionážní službu, údajně ho označovali jako M. V roce 1909 rozhodl vládní výbor pro zpravodajství, jehož členy byli ministr války Richard Burden Haldane a ministr obchodu Winston Churchill, o další reorganizaci.

Vznikl Úřad tajné služby (*Secret Service Bureau*) se dvěma samostatnými odděleními: vedením kontrašpionáže pověřili korvetního kapitána Vernona Kella a špionáži velel major Mansfield Cumming.

Šéf MO5 generál George Macdonogh uvedl 21. října 1909 oba důstojníky do funkcí slovy: „Musíte se věnovat špionáži a kontrašpionáži jak v oblasti vojenské, tak námořní – bez ohledu na činnost NID.“ Tedy bez ohledu na Oddělení námořního zpravodajství (*Naval Intelligence Division – NID*) podléhající Admiraltě.

Zpočátku zůstával tento úřad jenom divadélkem. Oba pánové sídlili v jedné místnosti. Cumming velel dvěma důstojníkům. Kell dostal do své pravomoci Melvillův oddíl. Největší nebezpečí hrozilo od Německa, které se netajilo snahou získávat ve světě stále větší vliv. Tím by mohlo ohrozit Britské impérium, jehož zájmy sahaly po celém světě.

Vernon Kell pocházel z důstojnické rodiny, původně polské šlechty, narodil se 21. listopadu 1873 ve městě Greater Yarmouth na severovýchodním pobřeží. Po absolvování Královské vojenské akademie (*Royal Military College*) v Sandhurstu se účastnil potlačení boxerského povstání v Číně. Když se v roce 1902 vrátil do Londýna, přidělili ho do štábu, aby analyzoval činnost německé tajné služby. Měl tlumočnické zkoušky z němčiny a francouzštiny, rok se učil v Petrohradě rusky, v Šanghaji čínsky. Ovšem kvůli tomuto přeražení musel fregatní kapitán Kell opustit armádu. Tato kontrašpionáž nakonec dostala označení Tajná služba (*Secret Service*) či MI5 (*Military Intelligence*).

Cumming se původně jmenoval Mansfield George Smith, pocházel ze středostavovské rodiny, jeho prapradědeček byl ředitelem Východoindické společnosti, která přivedla Indii do Britského impéria. Otec proslul jako námořní inženýr. Mansfield se narodil v Londýně 1. dubna 1859. Vstoupil do námořnictva, byl důstojníkem na lodi

Když byl v roce 1909
Mansfield Cumming
jmenován šéfem nově
založené výzvědné
britské sekce, vytýčil
si základní pravidlo:
Nikdo nás nesmí
spojovat s vládou!

Bellerophon, která v letech 1875–1876 pronásledovala malajsijské piráty, a roku 1882 se účastnil války proti Egyptu. Dostal však chronickou mořskou nemoc, která ho vyřadila z aktivní služby.

V roce 1885 se oženil s Jihoafričankou Doe Cloetovou, která po dvou letech zemřela. Podruhé si vzal May Cummingovou ze Skotska a přijal i její příjmení. Díky vyženěnému velkému jmění nemusel mít strach o budoucnost. Byl nadšeným jachtařem, patřil k průkopníkům motorismu i letectví, získal pilotní licenci. Jezdil do Holandska a Švédska si zarybařit.

Cumminga přidělili do Úřadu tajné služby už v roce 1885. Hovořil francouzsky a byl „schopným důstojníkem s velkým šarmem“. Německy se teprve učil.

Když ho v roce 1909 jmenovali šéfem výzvědné sekce, energicky se pustil do jejího budování. Nejdřív ji přesunul z vládní budovy na Viktoriině třídě do velkého bytu, který pronajal nedaleko Hyde Parku a Viktoriina nádraží. Vytýčil si základní pravidlo: Nikdo nás nesmí spojovat s vládou! A na hlavní poště si najal schránku s krycí adresou, která jako by patřila firmě zabývající se exportem a importem – to je obvyklá zástěrka pro činnost výzvědných služeb. Musel rovněž vymyslet řadu praktických věcí: zřídit systém spojení s agenty v zahraničí, vyvinout tajné písmo pro korespondenci, hledat způsoby tajného setkávání s nimi a tak dále. A hlavně verbovat nové lidi do služby podle přísných kritérií.

Při debatách s úředníky, generály a admirály Cumming začátkem roku 1910 zdůrazňoval, že za svůj hlavní úkol považuje „včasné varování před zahájením války“. Třebaže se zaměřoval na Německo, musel vysílat agenty i do ostatních států. Jeho intuice mu napovídala: „Často můžeme získávat informace o Německu prostřednictvím jiných zemí a tajemství, které před námi (Německo) tají, mohou být k dispozici kdekoliv.“

Třebaže byl rozhodný a poměrně strohý, podřízení ho měli rádi. Vedl jednu z nejtajnějších institucí království, a přesto si občas počínal jako výstřední kluk. Nejednou se projížděl po Whitehallu, ulici, kde sídlí většina ministerstev, na koloběžce. Špionáž považoval za „opravdový sport“, za „hru pro gentlemany“.

Své zprávy podepisoval pouze šifrou C, což se dalo vysvětlit jako Cumming i jako „Chief“ – šéf. A psal zeleným inkoustem. Tím vytvořil novou tradici pro ředitele SIS (*Secret Intelligence Service*), která přetrvává dodnes – Britové si potrpí na ustálené zvyky.

V roce 1910 vláda obě sekce oddělila: Kelleho Tajnou službu (*Security Service*) podřídila ministerstvu vnitra a Cummingovu SIS čili MI1c ministerstvu zahraničí. Práci obou služeb podporoval prozíravý politik Churchill, ať už jako ministr vnitra, kterým se stal v roce 1910, jako první lord Admirality v letech 1911–1915, anebo poté jako ministr války.

Odhalení během královského pohřbu

Síť německých vyzvědačů na britských ostrovech budoval Gustav Steinhauer od roku 1901. Získával adresy Němců, kteří tam pracovali jako ředitelé firem, komorníci, sluhové, řemeslníci a živnostníci, a dopisem je žádal o spolupráci. Většinou měl úspěch.

Tento původně námořní důstojník se narodil okolo roku 1870 v Berlíně. Po skončení služby na moři zamířil do Chicaga, kde pracoval v Pinkertonově detektivní agentuře. Naučil se tam plynne anglicky s americkým přízvukem.

Němci založili vyzvědnou službu už v minulém století – 11. února 1867. Své lidi začali vysílat do Paříže a dalších francouzských měst, až koncem osmdesátých let i do Bruselu a Lucemburku. Také sledovali

opponenty carského režimu ve Francii, Švýcarsku a Velké Británii. V samotném Rusku měli 75 agentů, které dobře platili.

V roce 1889 získali němečtí vyzvědači mobilizační plán carské armády. V tomto roce začlenili v Berlíně špionáž pod Velký generální štáb (*Der Grosse Generalstab*) pod označením sekce IIIb. Na počátku 20. století sloužilo u této tajné služby 124 důstojníků.

Síť německých vyzvědačů na britských ostrovech odhalil svou neopatrností kapitán baron Rostock. Když v květnu 1910 doprovázel císaře Viléma II. na pohřeb krále Edvarda VII., sledovali ho detektivové ze Speciálního oddělení. Kontrašpionáž sama na to nestačila, Kell měl k dispozici nanejvýš devět lidí. Britové totiž věděli, že v jedné latinskoamerické zemi byl Rostock hlavou německé špionáže.

Nejdřív ho zpozorovali, jak se zajímá o zbrojovky a kasárna. Na ulici Charing Cross se nenápadně setkal s jedním člověkem a krátce s ním mluvil. V noci obsadili detektivové všechny východy z hotelu, kde bydlel. O půlnoci vyklouzl Němec zadním schodištěm do připraveného taxíku. Britové nesehnali jiný. Avšak vůz s Němcem brzy uvízl v zácpě, cestující z něho vystoupil a pokračoval dál pěšky. Tajní policisté ho sledovali. Doputoval až na Caledonial Road do obchodu s nápisem *G. K. Ernst, Friseur*. Zůstal tam hodinu. Potom ho jeden agent doprovodil zpět do hotelu, zatímco druhý hlídal oficínu.

Ernst provozoval holičství a menší obchůdek. Detektivové ho dál hlídali a kontrašpionáž se zaměřila na sledování jeho příchozí pošty. Brzy přišel na jeho adresu malý balíček z Německa, Kellyho lidé ho zadrželi a opatrně rozbali. Našli v něm kromě návodů na používání holicích a stříhacích strojů rovněž pokyny ke špionáži: „Sledujte situaci v královském námořnictvu!“ Kell rozhodl: „Žijeme v roce 1910. Kdybychom je teď zatkli, vytvoří Němci novou síť. Budeme je hlídat.“

Balíček upravili k nepoznání a vzápětí doputoval do oficíny. Druhý den hodil Ernst do schránky 22 dopisů – pokyny agentům. Britové tak získali kompletní seznam německých vyzvědačů. Od září 1911 do léta 1914 napočítali celkem 1 189 dopisů od 22 odesílatelů. Zřejmě neobsahovaly žádná důležitá data, protože v knize Christophera Andrewa *The Defence of the Realm – Authorized History of MI5 (Obrana království – Autorizovaná historie MI5)* není zmínka o tom, že by je zabavovali.

Práci obou nových tajných služeb, Secret Intelligence Service i MI6, podporoval od začátku prozíravý Winston Churchill, už jako ministr vnitra, kterým byl jmenován v roce 1910. (Slavná fotografie z roku 1910 ukazuje ministra Churchilla osobně se účastnícího obléhání budovy obsazené anarchisty.)

Krámek sloužil jako místo, kam agenti posílali své zprávy a odkud odcházely na adresu do německé Postupimi ke Steinhauerovi. Jenom občas britská policie ojedinělého agenta zadržela, ale tak opatrně, aby se to nedotklo Ernstovy „poštovní schránky“.

Koncem července 1914 Steinhauer přicestoval na britské ostrovy jako obchodník s pasem na jméno Fritsches, chtěl překontrolovat své lidi. Kell se o něm ale dověděl až se zpožděním, a nemohl ho tedy nechat zatknout.

Zavraždění rakouského následníka trůnu Mansfielda Cumminga nevzrušilo – netušil, že by to mohlo být podnětem k válce. Třebaže

s případným střetnutím s Německem dopředu počítal, tak ne tak brzy. Atentát na následníka trůnu Ferdinanda d'Este v Sarajevu 29. června 1914 však považovalo Rakousko-Uhersko za potupu. Aby ji pomstilo, přepadlo Srbsko. Malému království se chystalo pomoci Rusko. Němci tomu chtěli zabránit a 1. srpna 1914 na carské impérium zaútočili.

Francouzi, spojenci Rusů, vyhlásili Německu válku 3. srpna. Vzápětí německé divize okupovaly neutrální Belgii, odkud ohrožovaly francouzskou armádu. Londýn patřil mezi garanty belgické neutrality, a proto považovala britská vláda za nezbytné nezůstat stranou. Cumming si 4. srpna zapsal do deníku: „Vyhlášena válka Německu.“

Mimořádnou aktivitu si zaznamenal do svého deníku teprve v posledních červencových dnech. Sešel se s několika agenty a navštívil v Paříži svého francouzského kolegu plukovníka Charlese-Édouarda Duponta. Řediteli Zpravodajského odboru námořnictva NID admirálu Henry Oliverovi oznámil, že agentce v Berlíně, jejíž identitu neprozradil, bude měsíčně posílat sto liber. „Ale co přesně ona dělá, už nenapsal,“ uvedl historik Keith Jeffery v knize *MI6 – The History of the Secret Intelligence Service 1909–1949*, „nicméně skutečnost, že Cumming v této době najednou potvrdil zamyšlenou operaci, nasvědčuje, že Velká Británie bude zatažena do války.“

Několik hodin před tím začali příslušníci Speciálního oddělení Scotland Yardu, vedení šéfinspektorem Patrickem Quinnem, chytat německé špiony. Posledního ze dvaadvaceti zadrželi v polovině srpna. Byla to dosud největší akce v historii britské kontrašpionáže.

Likvidaci této sítě Britové neohlásili. Místo toho jménem několika špiónů posílali do Postupimi falešné informace – hráli zpravodajskou hru. To bývá častá akce zpravodajských služeb v jejich tajných válkách.

Novou výzvědnou síť na britských ostrovech už Němci nevytvořili – netušili, že ta stará nefunguje. Pouze jediný jejich špión přežil bez úhony – Jules Crawford Silber, který sloužil u cenzury, kde nemohl napáchat velké škody.

Systém včasného varování před německým útokem však selhal. Britští agenti v Belgii, Francii a Dánsku ho nedokázali předpovědět – konstatoval Jeffery.

Ředitelství vojenského zpravodajství

Od prvního dne válečného stavu se zvedl zájem ministerstva zahraničí, ministerstva války a Admirality o informace od SIS. Kromě toho si expediční sbor, který se vylodil ve Francii, zřídil vlastní výzvědnou službu v čele s Macdonoghem. V prosinci 1915 založil londýnský generální štáb Ředitelství vojenského zpravodajství (*Directorate of Military Intelligence – DMI*), do jehož čela povolal generála George Macdonogha. Pod DMI patřila Kellova kontrašpionáž. Cumming mezi nimi musel opatrně manévrovat, protože nechtěl, aby jeho úřad sloužil bezprostředním úkolům fronty, jak si někteří generálové přáli, ale chtěl podávat široký pohled na situaci jako dosud.

Začátkem září se Cumming setkal s ruským vojenským atašé generálem Jermalovem. Domlouval s ním vyslání svého představitele kapitána Archibalda Campbella do Petrohradu. Koncem měsíce tam Cumming sám tajně odplul. Chtěl navázat přímý styk s ruskou výzvědnou službou kvůli Německu. Okamžitě zjistil, že kvůli rozdílnému systému práce a způsobu myšlení to bude obtížné, navíc Rusové neměli na nepřátelském území žádného agenta. Nadřízeným v Londýně také hlásil, že Rusové k jeho údivu dosud nezačali zavádět v armádě telegrafní spojení. Britové nakonec vycvičili skupinu radistů, kterou poslali do Ruska, aby tamní vojáky naučili telegrafii využívat.

MI6 vysílala anebo získávala agenty v mnoha nepřátelských zemích. Když Velká válka končila, měla jich okolo 800. A na britských ostrovech nezůstal jediný německý vyzvědač, který by pravdivě popisoval situaci. To bývá triumfem každé kontrašpionážní agentury!

Sekce, později divize, IIIb, v berlínském generálním štábu selhala. Protivníci Německa pochytili všechny její špiony, nemohla tedy frontové velitele seznamovat se situací v nepřátelském týlu. Jejím jediným úspěchem, ale úspěchem opravdu grandiózním, bylo financování ruských bolševiků, které umožnilo revoluci a vytvoření státu zcela nového typu a také rozpad carské armády a ukončení války s Ruskem.

Vedoucího této agentury plukovníka Waltera Nicolaie 12. listopadu 1918, druhý den po podepsání příměří, vyhodili. Později pomáhal budovat zpravodajskou službu v Turecku. Druhou světovou válku

Na jaře 1917 dopravila německá zpravodajská služba skupinu bolševiků pod vedením Lenina do Ruska. Na podzim svrhli bolševici za obrovské finanční pomoci Němců demokratickou vládu a uzavřeli s Berlínem a Vídní separátní mír. To byl grandiózní úspěch německé tajné služby. Ale postupem doby vytvořili tito bolševici Sovětský svaz, který se pod rouškou sociální spravedlnosti celé další století tvrdě snažil podmanit ostatní svět...

prožil jako důchodce, který do ničeho nezasahoval. Přesto ho Sověti uvěznila a vyslýchali, zemřel 4. května 1947 v moskevském vězení.

Šéfinspektor Melville se vítězství nedožil – odešel 1. února 1918. Zakladatel SIS/MI6 námořník kapitán Cumming opustil tento svět 14. června 1923, bylo mu čtyřiašedesát let. Tvůrce britské kontrašpionáže MI5 generál Kell pronásledoval německé a nejnověji i sovětské vyzvědače další dvě desetiletí. Ze služby odešel v červnu 1940, zemřel 27. března 1942. Oba Britové byli ještě za svého života povýšeni do šlechtického stavu – to patří v tomto království k největším životním odměnám.

První světová válka přinesla všem zpravodajským agenturám jedinečné zkušenosti, které o dvacet let později uplatnily ve druhé světové válce. Ovšem největší úspěch, který platil pro celé 20. století, byla německá instalace bolševiků do samostatného státu.

ZPRAVODAJSKÉ HRY patří k účinným zbraním tajných služeb. Spočívají v tom, že kontrašpionáž chytí nepřátelského agenta s vysílačkou, a buď ho přesvědčí, aby vysílal do své centrály připravené falešné zprávy, anebo ho odstaví a rukopisu radisty se naučí jejich člověk. Seřadit takové depeše není snadné – zpravidla obsahují 90 procent pravdivých informací, které jsou tajné, ale nepříliš důležité, a k nim se přidá 10 procent zpráv zavádějících. Každý radista měl přitom při vytukávání zpráv morseovkou charakteristický vlastní rukopis, který si musel náhradník dokonale osvojit.

Snahy o svržení cizích vlád patří do arzenálu všech zpravodajských služeb na světě. Nicméně vytvoření supervelmoci, jak se to povedlo Němcům v Rusku v roce 1917, je případem ojedinělým.

POUZDRO PLUKOVNÍKA REDLA

Odhalení plukovníka Alfreda Redla jako ruského špiona bylo pro rakousko-uherskou generalitu šokem. Důstojník, s nímž se v budoucnosti počítalo na funkci náčelníka generálního štábu, zradil! Aby byla zachráněna čest armády, přinutili Redla k sebevraždě. A protože na jeho důkladný výslech si nikdo neudělal čas, teprve po válce se přišlo na to, že jeho zrada byla mnohem hlubší a ovlivnila začátek války proti Srbsku a Rusku.

Cenzura dopisů

Pro dopis adresovaný na pana Nikona Nicetase, poste restante, hlavní pošta Vídeň, si několik týdnů nikdo nepřišel. Rakouská pošta ho na jaře 1913 vrátila do Pruska – pocházel ze schránky ve východopruském městečku Eydtkuhnen (dnes Černyševskoje v Kalininhradské oblasti Ruska), poblíž hranic s carskou říší.

Odesílatel chyběl, proto ho úředníci na ředitelství pruské pošty v Berlíně podle předpisu otevřeli, chtěli zjistit, kdo ho poslal. Bylo tam šest tisíc rakouských korun a dvě adresy – v Ženevě a v Paříži.

To zavánělo špionáží! Pošta předala zásilku majoru Walteru Nicolaieovi, vedoucímu oddělení IIb Velkého pruského generálního štábu – tedy tajné službě. Tolik peněz bez jediného slova na vysvětlenou – vždyť za takovou sumu by se dal koupit pěkný dům. Čtyřicetiletý Nicolaie nařídil svým agentům, aby zjistili, co se na obou adresách nachází.

Z Paříže přišlo hlášení: „Adresa je vymyšlená.“ Ze Ženevy: „Tam bydlí nějaký Francouz s pochybnou pověstí, o kterém se nedalo nic podrobnějšího zjistit.“ Ani v Eydtkuhnenu nebyl nikdo, kdo by mohl mít se zásilkou něco společného.

Nicolaie se domluvil na spolupráci s novým zástupcem náčelníka zpravodajského oddělení rakousko-uherského generálního štábu majorem Maxmilianem von Rongem. Toho špiona musíme chytit!

Stará obálka byla příliš opotřebovaná. Rongeho lidé proto vložili peníze a lístky s adresami 3. května do nové obálky a nechali odeslat z Berlína do Vídně. U okénka, kde se vydávaly dopisy poste restante, instalovala policie tlačítko ke zvonku, který vedl do bytu v domě na protější straně ulice. Tam se usadili dva tajní, kteří měli rychle přiběhnout – poštovní úředník vydání dopisů zdrží.

Vzápětí zachytili cenzori další dopis, v němž jakýsi J. Dietrich posílal sedm tisíc korun a omlouval se za zdržení. Pan Nicetas má psát na jeho adresu do hlavního města Norska Christianie (dnes Oslo). A potom ještě třetí na stejnou adresu.

Do hotelu Klomser!

V sobotu 24. května 1913 těsně před ukončením pracovní doby přijel na hlavní vídeňskou poštu taxíkem elegantní pán v šedivém obleku a s kloboukem na hlavě a u okénka pro poste restante řekl: „Prosím zásilky pro Nikona Nicetase!“

Úředníci Betty Österreichové tím vyrazil dech, ale hned se vzpamatovala a stiskla knoflík vedoucí ke zvonku. Třebaže věděla, kde inkriminované obálky jsou, hledala je velice pomalu. Čekala, kdy se objeví oba detektivové. Konečně dopisy vytáhla a dala pánovi ještě podepsat tiskopis. Jenže oba tajní pořád nikde. Když se u nich ozval zvonek, byl jeden na toaletě a druhý mimo byt.

Přiběhli až ve chvíli, kdy neznámý už odjížděl taxíkem. Měli štěstí – všimli si čísla vozu. Avšak to jim bylo málo platné. Co máme dál dělat? – přemýšleli na ulici. Blížil se jakýsi taxík. Opět měli štěstí – ten přece onoho člověka odvážel.

Zastavili jej: „Kam jste vezl toho pána od pošty?“

„Myslíte toho navoněného elegána? Ke kavárně Kaiserhof.“

„Dobrá, zavezte nás tam taky.“

Sedli si a pro jistotu začali hledat okolo sebe. Co když tam něco zapomněl. A ejhle, našli pouzdro na kapesní nůž ze šedivé jelenice. Mohlo by to patřit našemu člověku? Zkusíme to.

V kavárně hledaný muž nebyl. Zeptali se řidičů na nejbližším štaflu taxíků. Opět měli štěstí. „Ano, toho pána vezl kolega do hotelu Klomser.“

Odjeli tedy do Klomseru. Vrátný jim řekl, že během poslední půl hodiny přivezly taxíky čtyři hosty. Požádali ho o drobnou službu: „Nemohl byste se jich zeptat, jestli někdo z nich nevytrousil tohle pouzdro? Řekněte mu, že ho přinesl řidič drožky.“

„Jistě, pane inspektore.“

Usadili se v hale ukryti za novinami, ale s výhledem na vrátného. Za chvilku slyšeli, jak se vrátný ptá pána s typicky důstojnickým držením těla: „Neztratil jste pouzdro, pane plukovníku?“

Redl po něm automaticky sáhl, ale potom se rozhlédl okolo sebe. Když uviděl dva muže za novinami, odtáhl ruku.

Oba agenti byli u vytržení. Redla znali všichni tajní. Jeden se vydal za ním a detektiv Macher, který tento tým vedl, telefonoval šefovi státní policie Augustu Gayerovi: „Člověk, který si vyzvedl peníze, je plukovník Alfred Redl.“

Zpravodajec nejvyšší třídy

Plukovník Redl patřil mezi mozky rakousko-uherské armády. Byl druhým dítětem rodiny železničáře v Lembergu (nyní Lvov, Ukrajina), nakonec vyrůstal s pěti sourozenci. Jeho otec pracoval jako vrchní inspektor železnic, později se stal dozorcem v posádkovém vězení. Byl původem Žid, ale to skrýval a přestoupil na římskokatolickou víru.

Alfred se narodil 14. března 1864. Pod vlivem svého strýce, kapitána pěšího pluku v Czortkóvě (dnes Čortkiv, Ukrajina), vstoupil ve čtrnácti letech do vojenské školy, kde exceloval. Působil v různých posádkách v Haliči. Přihlásil se ke studiu na Vysoké vojenské škole ve Vídni, která vychovávala důstojníky generálního štábu. Byl výborným organizátorem i vojákem a naučil se šest cizích jazyků.

Zpravodajské oddělení generálního štábu ho vysílalo do Ruska, aby si osvojil jazyk a seznámil se s terénem. Naposled byl na stáži ve vojenském učilišti v Kazani. Ruská rozvědka u něj hledala nějaké slabé místo, ale žádné nenašla.

Po návratu z Kazaně v roce 1900 ho vzal k sobě plukovník Artur svobodný pán Giesel von Gieslingen, náčelník tzv. evidenční kanceláře, jak se nazývala armádní tajná služba. Kapitán Redl měl vlít do ruské skupiny, která čítala dvacet důstojníků, novou krev, zvláště pak při pátrání po špionech. Redl se činil. Zaváděl nové metody, jako třeba používání otisků prstů, fotografickou dokumentaci o podezřelých lidech, odposlechy schůzek, nechal koupit psací stroje, které tam dosud neměli, a podobně. Jeho důstojníkům se podařilo chytit spoustu carských agentů. Rovněž připravoval nové vyzvědače pro Rusko a Balkán.

Později ho přemístili do analytického oddělení, které zpracovávalo informace ze zahraničí. Brzy se stal zástupcem jejího náčelníka a v roce 1906 byl major Redl jmenován šéfem. Měl přehled o všem, co se dělo na Balkáně, který byl velmi výbušný a pro Rakousko-Uhersko životně důležitý, i v carské říši. Při práci se důvěrně seznámil s řadou kriminalistů a státních zástupců, spřátelil se i s generálním prokurátorem dr. Viktorem Pollakem. Stal se členem vídeňské smetánky, navštěvoval luxusní restaurace a hotely, nechával si šít v předních krejčovských salonech, jezdil v nejdražších kočárech, koupil si dvě auta, vedl nákladný život. Velmi dobře snášel mnoho skleniček alkoholu a nikdy se neopil, vždycky zachovával důstojnost a uměl bavit společnost. Z nezávazných debat občas těžil informace pro svou práci. Na důstojníka, který pocházel z nuzných poměrů, bylo náhle zbohatnutí podivné – vysvětloval je dědictvím po bohaté tetě. Přitom měl solidní roční plat – 50 000 korun.

Do své vily si zval nóbl prostitutky – to nebylo u rakouských důstojníků nic neobvyklého a nepatřičného. Na večírcích, v divadlech a na koncertech se stýkal s mnoha dámami. Jediný užší styk navázal s baronkou Kubínyi, nestala se však jeho milenkou, nýbrž nejbližší přítelkyní. Představila mu svou kamarádku baronku Wilhelminu Wenckhemovou von Scheidnitz, se kterou se Redl po krátké známosti oženil. Napůl tajný obřad proběhl v rakouském Melku. Novomanželé okamžitě zamířili do Itálie, kde se rozdělili: on se vrátil ke svým povinnostem, ona na léčení tuberkulózy do Švýcarska. Dlouho tam neležela, nemoc jí už dávno prostoupila, brzy tam zemřela. Mezi důstojnictvem prosakovaly zprávy o Redlově homosexualitě, důkazy však chyběly a svatbou všechny tyto pověsti smazal.

Odhalení plukovníka Alfreda Redla jako ruského špiona bylo pro rakousko-uherskou generalitu šokem. Aby byla zachráněna čest armády, přinutili Redla k sebevraždě.

Redl vystupoval jako svědek v několika procesech se špiony, které jeho oddělení chytilo a usvědčilo. Jeho prestiž stoupala. Stal se nepostradatelným poradcem při všech případech špionáže a kontrašpionáže.

Třebaže jeho agenti napomohli Vídni k anektování Bosny a Hercegoviny, upozorňoval nadřízené na obtíže při udržování pořádku na těchto územích armádou. Jako odpůrce preventivní války na Balkáně si tím udělal řadu nepřátel v nejvyšších vídeňských kruzích. Jeho varování se naplnilo, když se tento region znovu otrásl v základech 9. října 1912 – Černá Hora vypověděla válku Turecku a za spojence získala Bulharsko, Srbsko a Řecko. Evropa měla obavy, že tento konflikt způsobí mnohem větší katastrofu. Naštěstí Černá Hora a její spojenci pak přinutily Osmanskou říši, aby se stáhla. Tím se toto společenství postavilo proti ambicím Vídně na ovládnutí Balkánu.

V roce 1908 ho jmenovali zástupcem náčelníka evidenční kanceláře a vzápětí povýšili na podplukovníka. A mohl se seznamovat s největšími tajemstvími monarchie. Za úspěchy při odhalování cizích špiónů dostal vysoce ceněný Řád železné koruny III. třídy (*Österreichisch-Kaiserlicher Orden der Eisernen Krone*).

Von Gieslingena vystřídal plukovník August Urbanski von Ostrymiecz. Po roce ohodnotil svého podřízeného takto: „Redlova znalost lidí, jakož i znalost služebních poměrů v generálním štábu, jeho vybraný způsob myšlení, taktnost a způsob jednání ho obzvláště předurčují jako vhodného na místo náčelníka evidenční kanceláře, případně náčelníka generálního štábu sboru a náčelníka ředitelské kanceláře.“ A to bylo mimořádné doporučení, protože nepocházel ze šlechtického rodu.

Na plukovníka generálního štábu byl Redl slavnostně povýšen 1. května 1912. V říjnu 1912 ho převedeli do funkce náčelníka štábu osmého armádního sboru v Praze. I toto zařazení patřilo mezi prestižní. Po třech letech služby by mohl být povýšen na generála a zařazen mezi čekatele na vysokou funkci.

Sebevražda cizí pistolí

Redl obědval v sobotu s generálním prokurátorem dr. Pollakem v restauraci Riedhof. Svěřoval se mu se svým mravním pochybením a finančními machinacemi. Současně si stěžoval, že ho obtěžuje politická policie, a požádal přítele, jestli by zavolal jejímu šéfovi – ještě v noci chtěl odjet do Prahy. Musel tušit, že ho policejní agenti bedlivě sledují.

Pollak, který nevěděl, o co se jedná, tedy zatelefonoval vládnímu radovi Geyerovi. Ředitel státní policie prokurátora uklidňoval: „Ať nemá pan plukovník žádný strach a ráno za mnou přijde.“

Mezitím si Ronge uvědomoval, že proti Redlovi žádný usvědčující důkaz neexistuje. Proto si vzal tiskopis s podpisem Nikona Nicetase a z trezoru ve své kanceláři vytáhl rukopis nadepsaný *Návod na získávání a zkoušení vyzvědačů* sepsaný Alfredem Redlem, c. k. setníkem generálního štábu. Písma se shodovala. Oznámil to tedy svému nadřízenému plukovníku von Urbanskimu.

Plukovník vyrušil zástupce náčelníka generálního štábu Franze von Höfera. A Höfer hned volal svého šéfa generála Konrada von Hötzendorfa, který večeřel v Grandhotelu. Hötzendorf po chvilce rozvažování rozhodl: „Redlova zrada zůstane tajemstvím. Soud si nemůžeme dovolit. Ani Jeho Veličenstvo do toho nebudeme zasvěcovat. Vy, Ronge a ještě dva další důstojníci půjdete za Redlem a přimějete ho k tomu, aby se sám zastřelil.“

Pozdě večer zaklepala čtveřice na Redlův pokoj v hotelu Klomser. Plukovník je čekal: „Vím, proč přicházíte.“ Chtěl se oběsit, právě psal dopisy na rozloučenou. Auditor major Wenzel Vorlicek ho obvinil ze špionáže. Avšak plukovník se chtěl vyznat ze svých činů jenom Rongemu. Tři ostatní tedy poodešli.

„Pro Rusy jsem pracoval jenom rok a předal jsem jim mobilizační plán pražského sboru a různé drobnosti,“ tvrdil Redl. „O podrobnostech nechci mluvit. Důkazy najdete v mém pražském bytě. Ještě napíšu dopis bratrovi a veliteli pražské posádky.“ Potom požádal o pistoli.

Ronge mu ji podal a komise odešla. Do čtyř hodin čekali čtyři muži na ulici, jestli uslyší výstřel. Pak si uvědomili, že jeho pokoj má okna do dvora, a proto vyslali policejního agenta, aby se po plukovníkovi podíval. Když se vrátil a sdělil jim, že tam leží mrtvý, rozešli se.

Ráno našel hotelový personál plukovníkovu mrtvolu. Vzápětí dorazil jeho sluha Josef Sládek a podívoval se: „Takovou pistoli můj pán přece neměl!“ Málem tím tajemství Redlovy sebevraždy prozradil.

Kromě dopisů na rozloučenou ležel na psacím stole list papíru s tímto textem: „Zničila mne lehkomyšlnost a vášeň. Modlete se za mě. Za své poblouznění pykám smrtí. Alfred. PS: Je tři čtvrtě na dvě. Nyní zemřu. Prosím, aby mou mrtvolu nepitvali. Modlete se za mě.“

Smrt oznámil deník *Wiener Sonntagsblätter* 26. května 1913 krátkou zprávou: „Náčelník štábu pražského sboru plukovník gšt. Alfred Redl si v náhlém pohnutí mysli vzal život. Důvodem byla těžká psychická deprese způsobená tlakem, jemuž byl při výkonu služby vystaven. Po předběžném ohledání bylo jeho tělo převezeno do posádkové nemocnice ve Vídni a má být pohřbeno se všemi vojenskými poctami.“

Dementi vlastizrady

V neděli 25. května odpoledne přišla komise důstojníků vedená Urbanským k Redlovu bytu v Praze. Neměla klíče a žádného zámečníka mezi vojáky pražské posádky nenašla. Policie proto požádala o pomoc civilistu Hanse Wagnera. Ten se zpěchoval: „Já musím jít hrát důležitý fotbalový zápas.“

„Ne, půjdete s námi!“

Provoněný byt připomínal spíš dámský budoár než obydlí vysokého důstojníka. Redl byl homosexuál. Von Urbanski a jeho lidé našli doklady o tom, že Redl pracoval pro ruskou tajnou službu.

V pondělí musel útočník DBC Sturm Wagner vysvětlit kapitánu mužstva Egonu Erwinu Kischovi, proč nepřišel na zápas: „Policisté mi nařídili, abych otevřel dveře a potom různé zásuvky v bytě nějakého štábního důstojníka, který se tahal s chlapama. Důstojníci z Vídně mluvili německy, ale já jim rozuměl – prý to byl ruský špion. A dali mi hodně peněz, abych mlčel. Je to státní tajemství.“

Reportér pražského německého deníku *Bohemia* Kisch znal oficiální zprávu o Redlovi, kterou uveřejnil pondělní vídeňský tisk. Cenzura by zprávu o jeho zradě nepropustila – uvažoval novinář. Proto se uchýlil ke lsti. Napsal do novin: „Redakci požádala vysoká místa, aby vyvrátila nepravdivé zprávy, které se objevily zvláště ve vojenských kruzích, že plukovník generálního štábu Alfred Redl, který především spáchal ve Vídni sebevraždu, se dopustil zrady tím, že prozradil vojenská tajemství a vykonával špionáž ve prospěch Ruska...“ Všichni, kdo uměli číst mezi řádky, věděli, co tím chtěl Kisch říct. Zatímco rakouský tisk musel mlčet, berlínské noviny aféru důkladně propraly.

Třebaže generálové tuto aféru před císařem Františkem Josefem zatajili, panovník její ukončení schválil dodatečně. I když ho rozhněvalo, že nebyl od začátku informován. „Byla to jedna z nejosudnějších ran udělených Františku Josefovi,“ napsal později jeho pobočník baron Albert von Margutti. „Nejprve zuřil a pak z toho byl několik týdnů v depresi.“

Následník trůnu František Ferdinand d'Este považoval Redlovu zradu a její vyšetřování za selhání důstojníků evidenční kanceláře. Později se rozzuřil, když se dověděl, že von Urbanski a jeho lidé

přehlédli v Redlově bytě fotoaparát, který byl prodán do vetešnictví. Přitom obsahoval film s kopiemi ruských tajných dokumentů.

Redlův pohřeb proběhl bez vojenských poct, dokonce tajně dopoledne 28. května na ústředním městském hřbitově ve Vídni.

Mezi důstojníky generálního štábu propukaly emoce – jak máme věřit našemu vyzvědačskému oddělení, když tam dlouhou dobu seděl ruský špion? Výzvědné sítě padaly, protože jejich členové měli strach, že je Redl či jiný zrádce odhalil.

Němečtí spojenci se podívovali nad lehkovážností, s jakou se nadřízení vůči Redlovi chovali. To by se v Berlíně stát nemohlo! Rakušané se pokoušeli plukovníkovu zradu vysvětlovat jeho homosexualitou, o níž však panovaly pochybnosti, a „chorobnými změnami na mozk“ způsobenými syfilitidou, které údajně zjistila pitva. Měl podlomené zdraví, dlouho by nežil.

Koncem června vypukla druhá balkánská válka, kterou zahájil bulharský car rozkazem své armádě vytlačit řecké a srbské armády z Makedonie. Útočníci, kteří měli diplomatickou podporu Vídně a Berlína, však narazili. Navíc proti Bulharsku zaútočila Osmanská říše a Rumunsko. Mírová smlouva, podepsaná v srpnu, oslabila Bulharsko i vliv Rakousko-Uherska a Německa na Balkáně. Zato Srbské království a Černá hora upevnilly svou moc.

Rakouská výzvědná služba v Rusku a na Balkáně oslepla. Důsledkem pocítil svět o rok později – tato slepota přispěla k tomu, že úřady nedokázaly předejít zavraždění následníka rakouského trůnu a jeho manželky v Sarajevu. A Vídeň, která neznala klíčové podrobnosti o vztazích Bělehradu s Petrohradem, se opětovně pokusila ovládnout tento prostor. Tím vytvořila záminku pro vypuknutí války se Srbskem, vzápětí eskaloval celosvětový konflikt. Ovšem Balkán už doutnal mnoho let, takže konečným povel k jeho zapálení se mohla stát jakákoli jiná jiskra.

Vysoké ztráty ve válce

Podrobnosti o Redlově případu se začaly vynořovat až po první světové válce. Rusové byli z toho, jak kontrašpionáž rozbíjí v Rakousko-Uhersku jejich sítě, nešťastní a v roce 1901 dostal plukovník

Nikolaj Baťušin, který řídil z Varšavy ruskou špionáž proti Rakousku, od nadřízených z Moskvy rozkaz: „Prodloužit zkoumání kapitána Redla, které by vedlo k jeho získání pro tajnou spolupráci.“

Baťušin poslal svého nejlepšího agenta Augusta Pratta do Vídně, aby se pokusil najít Redlovy slabiny. Pratt zjistil, že tento důstojník je homosexuál – a tahle úchylka znamenala v katolické monarchii vyřazení člověka nejen ze státní služby, ale z veškerého společenského života. Bylo to jakési Kainovo znamení.

Redl vyhledával milence mezi mladými důstojníky. Nyní žil s poručíkem Meterlingem. Pratt oba milence v posteli vyfotografoval a potom kapitána vydíral. Ovšem tento způsob verbovky však není v ruském archivu doložen.

Pokud důstojník nechtěl s hanbou odejít z armády, musel začít sloužit Rusům. Dali mu krycí jméno *Operball-13*. S ruskými kurýry se Redl scházel opatrně a nikdy ne ve Vídni, nejčastěji v karlovarském hotelu Pupp, někdy také v Praze. Dobře mu platili. Janusz Piekalkiewicz v knize *Historie světové špionáže* tvrdil, že v některých letech dostával až půl milionu rublů, což byla částka, která odpovídala rozpočtu rakouské špionáže.

Podle amerického historika Jeffreyho T. Richelsona začal Redl pracovat pro Rusko v roce 1905 – komisi, která ho přiměla k sebevraždě, vědomě lhal. Jiné prameny tvrdí, že se s nimi stýkal už od roku 1903. Byl to tedy první *krtek* v moderní době, jak se říká vysoce postaveným politikům či důstojníkům, kteří předávají nepříteli zprávy.

Ruský novinář M. I. Umnov uvedl část podrobností jeho zrady. Nejprve Rusům předal všechna jména agentů působících na území carské říše, plány rozpracovaných operací svého oddělení, projekt použití železnic v době války, šifrovací systémy, plány pevností. V roce 1908 je upozornil na chystanou anexi Bosny a Hercegoviny Rakousko-Uherskem – a to vedlo ke spojení Ruska a Srbska. Rusům poskytl i nástupní plán proti Srbsku číslo tři. Vídeňskému generálnímu štábu podstrčil falešné informace o stavu ruské armády. Následkem toho bleskový útok rakousko-uherské armády proti Srbsku v létě 1914 selhal a Rusové, kteří se postavili za svého balkánského spojence, zatlačili nepřátelské divize až do podhůří Karpat.

„Současná historiografie tak soudí, že jeho zrada stála životy přinejmenším půl milionu vojáků rakousko-uherské armády,“ tvrdí

Wolfgang Schwangen a František Kuník v knize *Kaiserovi špioni 1*. Piekalkiewitz soudí, že následkem těchto dezinformací podcenily německý a rakouský generální štáb Rusy o 75 divizí – a to bylo víc, než měla rakousko-uherská armáda.

Vídeňský štáb už dřív tušil, že Rusko mobilizační plán zná, ale nevěděl, kdo ho prozradil. Navíc jeho přepracování by bylo náramně složité a trvalo by roky. Teprve po válce našli historici v carských archivech stopy po Redlově činnosti a zjistili, že za ni inkasoval na milion korun.

Wolfgang Kriegel vyslovil v knize *Dějiny tajných služeb* hypotézu, že kromě Redla mohl pro Rusy pracovat další vysoce postavený rakousko-uherský zrádce. To nebude jasné, dokud se ruské archivy naplno neotevrou historikům.

Baťušin napomáhal Redlovi k jeho služebnímu vzestupu. Posílal mu jména svých agentů, kteří pro ně přestali být důležití anebo je Rakušané už podezírali z vyzvědačství. Redl je nechal zatýkat a tím získával punc úspěšného lovce. Prozrazování slabých agentů je běžný způsob spolupráce s dublérem, který působí v nepřátelské tajné službě.

Kromě toho vyšlo najevo, že Redl prodával informace rovněž výzvědným službám Francie a Itálie. Údajně byl i ve spojení s fanatickým srbským nacionalistou Dimitrijevičem Dragutinem, známým jako *plukovník Apis*, který vedl podzemní teroristickou organizaci Černé ruky. Právě *Apis* poslal v létě 1914 atentátníky do Sarajeva, aby zabili rakousko-uherského následníka trůnu arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este.

Proč tohle všechno rakouská kontrašpionáž nezjistila? Protože generální štáb ve snaze zachránit takzvanou čest rakousko-uherského důstojníka a ukryt skandál i před panovníkem požádal podezřelého, aby okamžitě skončil se životem. Na důkladnou zpověď plukovníka vedenou profesionálním vyšetřovatelem nebyl čas. Ku podivu nikdo nevyslechl ani jeho kolegy a spolupracovníky z evidenčního oddělení a z pražského štábu.

Nicméně všechna tato spojení ukazují, odkud bral tento vysoký rakouský oficír peníze na své homosexuální radovánky a jak musely být drahé. Také proto, že je musel tajit před ostatními – vymykaly se totiž kodexu důstojnické cti.

Příběh Redlovy zrady oběhl ve dvacátých a třicátých letech celý svět. Psal o něm ve svých pamětech i generál Maxmilian Ronge. Ještě v roce 1985 se k němu vrátili němečtí filmaři – maďarský režisér István Szabó natočil o Redlovi hraný film, v němž hlavního hrdinu zpodobnil známý rakouský herec Klaus Maria Brandauer. A přisoudili mu i manželku, kterou hrála Dorottya Udvarosová. Ovšem ke skutečným událostem mělo toto drama poněkud daleko.

PŘI VERBOVÁNÍ NOVÝCH AGENTŮ z nepřátelských kruhů je důležité zjistit, jaké mají vyhlédnutí kandidáti na špiona slabiny. Utrácejí mnoho peněz v kartách anebo při sázení? Vydřžují si milenky anebo milence? Mají z hlediska společnosti, v níž se pohybují, nějakou vadu, kterou úzkostlivě tají? Potřebují peníze na léčení členů své rodiny? Na základě těchto slabůstek mohou cizí agenti zmáčknout důstojníka, vysokého vládního úředníka, novináře či jiného člověka a nabídnout mu spolupráci. Tahle verbovací metoda je zřejmě stará jako sama špionáž. Avšak není vždy účinná. Někdy se snaží takto získaný agent vyklouznout. Výjimečně se stane, že se verbířům vysměje a ohlásí tento postup svým nadřízeným. Ve státech, kde není homosexualita prohřeškem či zločinem, přijímají zpravodajské služby i členy s rozdílnou sexuální orientací, ale musí o tom vědět nadřízení, aby se nemohli stát obětí vyděrače. V každém případě však kompromitace většinou poslouží jenom ke krátkodobé spolupráci.

VYCHYTRALÝ LAWRENCE Z ARÁBIE

V roce 1914 ovládali Střední východ Turci, kteří byli pro Araby okupanty. Nadšený britský archeolog a znalec arabské kultury oblečený do vojenské uniformy Thomas Edward Lawrence přiměl za pomoci peněz a svého osobního kouzla místní náčelníky ke společnému boji proti tureckým vojskům. Sliboval jim: „Dostanete svobodu!“ Měl pravdu, byť jenom částečnou. Na místě někdejšího jižního výběžku mohutné Osmanské říše vznikly po Velké válce samostatné arabské státy pod britským a francouzským vlivem.

Zrození pověsti

„Na frontu nepospíchejte! Brzy bude generální štáb potřebovat specialisty na Střední východ,“ mírnil kapitán Steward Newcomb svého známého, archeologa Thomase Edwarda Lawrence. Když na sklonku léta 1914 vypukla v Evropě Velká válka, mnozí mladí vlastenecky smýšlející muži se hlásili do armády. Také Lawrence to považoval za povinnost.

Newcomb poznal tohoto archeologa koncem zimy 1914, když s ním strávil dva měsíce při mapování poloostrova Sinaj, který patřil Turecku. Teď na něho upozornil jak topografické oddělení generálního štábu v Londýně, tak přátele z výzvědné služby.

Lawrence byl nadějný archeolog. Narodil se 16. srpna 1888 v Tremadoku, hrabství Caernarvon ve Walesu, jako druhý syn majitele pozemků barona Thomase Chapmana. Baron pocházel z irské venkovské šlechty, měl v sobě i trochu norské, hebridské a možná i španělské krve. Jeho matkou byla slečna Sarah Lawrencová ze Skotska, která sloužila u Chapmanů jako vychovatelka dcery. Sir Thomas se

do ní zamiloval, a když bylo na cestě jejich dítě, rozvedl se s manželkou a žil se Sarah, nikdy se však nevzali. Po Edwardovi přišli na svět tři další synové. Rodiče se často stěhovali, takže chlapec poznal nejen Anglii, ale i Skotsko, ostrovy Man a Jersey v Lamanšském průlivu, také Francii.

Jako archeolog se účastnil vykopávek chetitského města Karchemiše na syrském břehu řeky Eufrat, pořádaných Britským muzeem. Vedle stavěli Němci železniční most. Ti se za pomoci Turků snažili proniknout na Střední východ a potom i na Dálný východ. Ke svým arabským a kurdským dělníkům se chovali surově, zatímco Lawrence se jich u Němců zastával. Tím získával mezi místními obyvateli pověst laskavého člověka.

V říjnu 1914, ještě než se osmanská říše přidala k Německu, požádal ministr války lord Horatio Herbert Kitchener Britské muzeum a Cambridgskou univerzitu, aby se jejich pracovníci, kteří se účastnili posledních archeologických a kartografických expedic na Sinaj, přihlásili na vojenských velitelstvích. Lawrence nastoupil 21. října u geografické sekce generálního štábu jako civilista, nicméně brzy mu udělili hodnost podporučíka. Do konce listopadu napsal studii o vojenských aspektech Sinajského poloostrova.

Osmanská říše se rozkládala nejen na území Turecka, ale patřil k ní rovněž sever Řecka a celá Albánie, země na východním pobřeží Středozemního moře a kus Arabského poloostrova. Arabové a beduíni se proti tureckým okupantům často bouřili. V těchto střetech se stále víc formoval nacionalismus turecký i nacionalismus arabský.

Britové potřebovali zabezpečit ropná pole v Mezopotámii. Proto chtěli obsadit tureckou pevnost v přístavu Basra, a ovládnout tak námořní cesty v Perském zálivu. Basru v listopadu celkem hravě dobyla jedna indická divize. Když tam Turci posílili svá vojska, i Londýn tam vyslal další vojáky.

Začátkem prosince 1914 odplul Lawrence do Káhiry. Několika dalšími pojednáními o vojensko-politické situaci v oblasti, zvláště pak v Sýrii a Palestině, se pasoval na experta. Zpravodajský expert generál Gilbert Clayton tam vytvářel Arabskou kancelář. Přidělení ke zpravodajské službě považoval za poctu.

V dubnu 1915 začala tajná služba vydávat denně pro své generály *Zpravodajský bulletin*. Lawrence do něj kreslil mapy a zpracovával

Nadšený britský
archeolog a znalec
arabské kultury
oblečený do
vojenské uniformy
T. E. Lawrence
přiměl za Velké války
arabské náčelníky
ke společnému
boji proti tureckým
vojskům.

údaje z leteckých fotografií. Také vyslýchal zajatce. Mezitím na francouzské frontě padli dva jeho bratři.

Clayton povolal do Egypta Gertrudu Bellovou, znalkyni Středního východu, který několikrát procestovala. Bellová se narodila 14. července 1868 ve městě Washington v hrabství Durham na severovýchodě Anglie v rodině železničního a ocelářského magnáta. Na univerzitě v Oxfordu vystudovala na výtečnou moderní dějiny, deset let strávila cestováním po světě, horolezectvím ve Švýcarsku, oblíbila si Střední východ. Hovořila plynne arabsky, persky, turecky, francouzsky, německy a italsky. Prožila dva milostné vztahy, ale nikdy se nevdala. Od roku 1907 se podílela na archeologických vykopávkách v Sýrii, kde se seznámila s Lawrencem. Vydala knihu *Syrie: Desert and Sown* (*Sýrie: Poušť a osetá*).

Mladý archeolog se pořád choval jako civilista navlečený do uniformy – s nadřízenými mluvil jako rovný s rovným, bez okolků je kritizoval, neměl úctu k uniformě. Ovšem to důstojníkům z profese

vadilo. Není proto divu, že první, kdo ocenil jeho zpravodajskou činnost, byli Francouzi – 18. března 1916 mu udělili Řád čestné legie (*Ordre national de la Légion d'honneur*).

O dva dny později se Lawrence s kolegou Aubreyem Herbertem vypravili na tajnou misi ke městu Kút-al-Amara, které leží na řece Tigris jihovýchodně od Bagdádu. Jeho pověst archeologa z Karchemiši u Arabů a Kurdů i jeho znalost arabštiny oběma mužům umožnily nepozorovaný průchod pouští.

V Kútu Turci obklíčili divizi generála Townshenda. Oba důstojníci se spolu s plukovníkem Bitchem pokusili dojednat odchod britských vojáků za výkupné dvou milionů liber. Avšak turecký velitel neměl o tento obchod zájem. Townshend se koncem dubna vzdal.

Mnohem lépe splnil Lawrence druhý úkol. Nabádal náčelníky arabských a beduínských kmenů, aby se sjednotili a povstali proti Turkům, kterým veleli němečtí důstojníci. Během cesty se seznámil s velkým šarífem Husajnem Hášimím z Mekky a jeho čtyřmi syny. Šaríf je arabský šlechtický titul, znamená vznešený. Šaríf Husajn byl ochráncem svatých míst Mekky a Mediny.

Když se britský důstojník vrátil 26. května 1915 do Káhiry, hlásil, že příprava k revoltě je v proudu. Husajn vypověděl v Džiddě jménem všech Arabů poslušnost Turkům 5. června – velká arabská revoluce začala.

V červnu začal Lawrence vydávat důvěrný věstník nazvaný *Arab Bulletin*.

V arabském burnusu

Arabové útočili na turecké posádky na jihozápadě Arábie a Palestiny a na oddíly chránící železnici do Mediny. Jejich partyzánské výboje končily většinou úspěchem – Turků byly jenom stovky, kdežto Arabů tisíce. Arabové jako spojenci však potřebovali pušky – a ty jim Britové ochotně dodávali.

V červenci navrhl Lawrence propagandistický trik: „Vydáme známky Arabského státu se sídlem v Džiddě. Třebaže tam málokde pošta vůbec existuje, Arabové budou hrdí, že mají vlastní známky, známky svého státu.“ Známky vyšly na podzim.

Němcům a Rakušanům, kteří se spolu s Turky snažili si Arabů naklonit, se však nedařilo. Dokonce ani známý rakouský arabista českého původu Alois Musil, který nosil čestné pojmenování šejch Músa ar-Rwejlí, při svých námluvách neuspěl. Marne se snažil přemluvit kmenové náčelníky, s nimiž dávno uzavřel pevná přátelství, aby se postavili proti Britům anebo aspoň zůstali neutrální. Britové měli víc peněz, byli laskavější a ochotnější, slibovali svobodu.

Lawrence se na Arabský poloostrov vrátil 16. října 1916. Vydal se za Husajnem a jeho syny. Z nich se mu nejvíc líbil Fajsal. „Na první pohled jsem poznal, že je to vůdce, kterého jsem v Arábii hledal – vůdce, který přivede arabské povstání k plné slávě,“ napsal v memoárech, které u nás vyšly pod názvem *Bouře nad Asií – Povstání v poušti*. „Fajsal byl ztepilý jako sloup, velmi štíhlý v bílém hedvábném rouše a hnědém šátku, volně převázaném ohnivě rudou a zlatou stužkou.“

Za měsíc už byl zpátky v Káhiře a nadřízeným doporučoval: „Slibte emíru Fajsalovi království v Iráku. Tím si ho zavážeme.“ Ovšem takové politické rozhodnutí mohl udělat jedině Londýn – a jeho souhlas přišel až po několika měsících.

Po čtyřech dnech usilovných jednání v Egyptě zamířil Lawrence opět do Džiddy, tentokrát ve funkci styčného důstojníka u Fajsalova štábu. Měl hodnost kapitána, ale arabským přátelům se sebevědomě představoval jako plukovník. Věděl, že jenom vysokou osobní autoritou a porozuměním pro jejich tužby, dodávkami zbraní a přísunem peněz si může tyhle děti pouště získat.

Mezi Arabů nechodil v britské uniformě, nýbrž se snažil, aby mezi ně zapadl. Nosil vždy bílý burnus, na hlavě zlatou a karmínově červenou šňůru, po boku zlatou dýku. Ostatně v poušti bylo tohle oblečení pohodlnější. Od Arabů, kteří si pěstovali vousy, se lišil hladkou tváří.

Občas musel uhlazovat rozpory mezi britskými veliteli, kteří málo znali místní situaci, a arabskými náčelníky. Jednou už jejich spolupráce „visela na vlásku“, jak později poznamenal. Všechn čas trávil v arabských táborech s náčelníky. Žil s nimi, podplácel je penězi a domlouval útoky proti turecké armádě. Prožíval s nimi dlouhé dny pochodů pouští.

V květnu 1917 zaútočili Arabové z hor, odkud je Turci nečekali, na důležitý přístav Akaba. Pět set lehce vyzbrojených válečníků

dobylo za Lawrencovy asistence během dvou dnů město. „Ovládnutí této námořní základny v severním výběžku Rudého moře odstranilo veškeré nebezpečí hrozící britským komunikacím na Sinaji a Arabům otevřelo cestu k tomu, aby se stali pákou na křídle tureckých vojsk bojujících proti Britům,“ hodnotil tuto akci historik Liddell Hart ve svém impozantním díle *První světová válka*. „Na ochranu dlouhé trasy džiddské železnice a území jižně od ní bylo nasazeno více Turků, než kolik jich čelilo Britům v Palestině.“

Lawrence byl za tento čin povýšen na majora. V červnu podnikl průzkumnou výpravu do severní Sýrie. Několikrát vyrážel v čele beduínského oddílu na sabotážní akce – vyhazovali do povětří železniční trať a přestřihávali dráty telegrafního vedení.

„S Youngem jsme přerušovali tamní telegraf, důležitou síť hlavních i místních linek a vlastně pojítka palestinské armády se zázemím,“ psal později. „Byla to příjemná představa, jak asi pokaždé v Nazaretu Liman von Sanders (německý velitel) zaklel, když nám od nůžek s cvaknutím odskočil přestřižený drát. Odpojovali jsme je zvolna s mnoha okolky, abychom prodlužovali jeho vztek. Turci projevovali jenom velmi málo iniciativy a jejich armáda byla vlastně jenom dirigována, takže jsme zničením telegrafu přispěli k tomu, aby se proměnila v bezvládný dav. Potom jsme vyhodili do povětří výhybky a nasadili nálože, ne mnoho, ale k zlosti stačily.“

Přesto se Britové nemohli dlouho na Středním východě prosadit. Na jaře 1916 odjela Bellová do Basry, aby pomohla armádě v bojích proti Osmanské říši. Měla ohromnou výhodu – jako žena mohla působit na manželky klanových vůdců. O rok později asistovala při dobytí Bagdádu. Palestinu a Sýrii však dál okupovali Turci.

Britská zpravodajka rovněž zažila obrovskou genocidu Arménů osmanskými silami. Její popis ohromil celý svět.

Lawrence byl neúnavný. Se svými Araby se vydával na průzkumné a sabotážní cesty na koních i na velbloudech. Občas onemocněl, ale vždy se během několika dnů zázračně uzdravil a pokračoval dál. Po delších vyčerpávajících túrách prý vypadal jako přízrak. Čas od času zajížděl do Káhiry, aby referoval nadřízeným o svém podnikání.

Válčení se neobešlo bez velkých sum peněz – bylo je potřeba na výzbroj, na potraviny, na podplácení náčelníků, ale káhirské

velitelství je uvolňovalo velmi obezřetně. Teprve když přijel z francouzského bojiště nový velitel generál sir Edmund Allenby, situace se změnila. „Allenby byl ochoten přijmout mě, malého bosého člověka zavinutého do hedvábného oděvu, který navrhoval, jak zastavit pohyb nepřítele, a to pokud dostane potraviny, zbraně a peníze v celkové hodnotě 200 tisíc liber,“ vzpomínal Lawrence. „Zdalo se, že Allenby nemůže pochopit, kolik ve mně bylo skutečně nadějného člověka a kolik šarlatána. Nechal jsem ho, aby tuto záhadu vyřešil bez jakékoli pomoci.“

Když zpravodajec v arabském oděvu vyložil Allenbymu svou představu, generál řekl: „Dobře, udělám všechno, co mohu.“ A zařídil, aby dostal věci a peníze, všechno dohromady za půl milionu liber. Zřejmě už o Lawrencových schopnostech něco věděl.

Historik Hart podezřívá Lawrence, že se chtěl stát nekorunovaným králem Arabů. Nejspíš právem. Vždyť už je sjednotil v boji proti Turkům. A za čas zbývalo jenom je spojit k budování míru.

Vojenským stratégem

Na jaře 1917 jel profesor Musil do Arábie znovu. Tentokrát na přání nového císaře Karla, který mu dal hodnost podmaršálka, aby ve skvostné uniformě okouznil své arabské přátele. Opět marně. Turecká armáda se rozkládala a Arabové, oslnění britskou velkorysostí a sliby, útočili.

Lawrence prožíval mezi arabskými bojovníky, kteří táhli na sever, nejkrásnější chvíle svého života. Cítil se ve svém živlu – vyjížděl na výzvědné výpravy a velel útokům na turecké posádky anebo aspoň radil arabským velitelům. Každý úkol bedlivě koordinoval s Allenbyho štábem. Z tajného agenta, kterým byl na počátku, se stával vojenským stratégem.

Přesto si občasné výzvědné výpravy pořád nemohl odpustit. Tajná návštěva města Dara se mu však málem stala osudnou. Když se snažil odhadnout, kolik tureckých vojáků pobývá v kasárnách, zadržela ho hlídka: „Ty určitě nejsi Arab!“ Souhlasil, ale tvrdil: „Já jsem Čerkes!“ Místo výslechu na něho skočil velitel a chtěl ho znásilnit. Zadržený se bránil, rozběsněný Turek ho začal do krve bít, potom ho

předal třem vojákům, kteří ho sešlehali dýtkami. Nakonec ho jeden voják a velitel znásilnili. Druhý den zbědovaného muže propustili. O jeho identitu se nezajímal. Avšak někteří britští historici této historie nevěří, domnívají se, že si ji Lawrence vymyslel, aby sám sebe mučil. Tvrdí se, že po téhle strašlivé zkušenosti byl Lawrence vůči Turkům už méně milosrdný.

Allenby zahájil tažení v Palestině vyloděním v přístavu Jaffa 14. listopadu 1917. O měsíc později se Lawrence účastnil oslav osvobození Jeruzaléma. Britové konečně začali Osmanskou říši ukusovat od nohou – jak napsal Hart. „Obtížnému procesu trávení však napomáhala postupující paralýza tureckých sil podněcovaná ještě popichováním Arabů Lawrencem.“

Vítězství oslavili v Damašku

V lednu 1918 se Lawrence vrátil k Fajsalovi a přivezl mu další peníze. Se zlatými mincemi zajel i za emírem Zajdem, mladším bratrem Fajsala. Avšak v době, kdy se zabýval průzkumem východní oblasti Mrtvého moře, přesvědčili poradci Zajda, aby peníze určené na boj raději věnoval kmenovým náčelníkům – aspoň budou poslušnější. Když se to dověděl major Lawrence, chtěl rezignovat. Avšak Allenby jeho žádost odmítl: „To se přece stává!“

Na jaře se pustil mladý důstojník do přípravy arabské ofenzivy proti městu Dara. Nakonec však britský štáb doporučil, aby tento útok odložili na pozdější dobu: „Musíme ho zkoordinovat s naším útokem v Palestině!“

Když utrpěli Spojenci těžkou porážku ve Francii, stáhli Britové hodně svých sil z Palestiny. Místo nich přicházeli čerství vojáci z Indie a Mezopotámie. Allenby mohl zaútočit až v září. „Mezitím se z pouště vynořili nepozorovaně jako hejno komárů Lawrence a jeho Arabové, ohrozili komunikace nepříteli a odvedli jeho pozornost,“ uvedl Hart. Hlavní zásobovací tepnou Turků se severem byla železnice ze syrského Damašku do Palestiny. Lawrencovy arabské oddíly ji vyhodily na několika místech okolo města Dara do povětří. Po dobytí města nechal prý vyhledat své loňské mučitele a hromadně je popravit.

Turecký štáb chtěl tuto důležitou železniční trať chránit. Proto vyslal část svých oddílů do Sýrie, ale tím oslabil Palestinu. „Za úsvitu 19. září zaútočilo západní uskupení a zatlačilo Turky zpět k severovýchodu do kopcovitého vnitrozemí,“ napsal Hart. Britové nakonec většinu turecké armády na Středním východě obklíčili. Turecko, na východě ohrožované přímým postupem spojeneckých vojsk z Makedonie na Istanbul, 30. října kapitulovalo.

Sídlo turecké vlády na Středním východě Damašek dobyli Arabové 1. prosince 1918. Vítězství tam potom Lawrence oslavil i s Allenbym a Fajsalem. Edward Lawrence se mohl po čtyřech těžkých letech vrátit domů.

Bellová na Středním východě ještě zůstala. Deset měsíců analyzovala situaci v Mezopotámii. Často musela urovnávat vztahy mezi arabskými vládci, roztříštěnými náboženstvím a rodovými kořeny, a Brity. Dospěla k závěru, že by se měla ustavit místní vláda, která by zemi vedla pod patronací zkušených britských úředníků.

Sedm pilířů moudrosti

Po krátkém odpočinku přijel plukovník Lawrence 9. ledna 1919 do Paříže. Účastníky mírové konference vyzýval, aby dali Arabům svou bodu. Vždyť jsme jim ji slibovali! Také novináře o tom přesvědčoval. Americký prezident Woodrow Wilson doporučil, aby se zvláštní komise odebrala na Střední východ a zjistila, co si vlastně tamní obyvatelé přejí. Proti tomuto plánu ale ostře vystoupila Francie, která měla zásluku na Sýrii, a v zákulisí rovněž sionističtí lobbisté. Lawrencovi se podařilo zorganizovat schůzku mezi francouzským premiérem Georgesem Clemenceauem a Fajsalem. Jejich jednání však k ničemu nevedla.

Americký novinář Lowell Thomas, který navštívil Akabu během revoluce a mluvil s Lawrencem, nyní přivezl do Londýna film, který tam o něm a jeho arabských bojovnících natočil. Tím z něho udělal národního hrdinu.

V roce 1921 se stal vysloužilý zpravodajec jako specialista na arabské záležitosti poradcem ministra pro kolonie Winstona Churchilla. V Káhiře se spolu s Bellovou účastnil porady o Středním východu.

K hrdinské legendě
nemálo přispěl
i britský film
Lawrence z Arábie
z roku 1962
s Peterem O'Toolem
v hlavní roli.

Irák se stal mandátovým územím Velké Británie, která se o ropné rafinerie podělila s Francií. Králem byl vyhlášen Fajsal I., velitel arabských sil, který vstoupil s Brity do Damašku. Vzniklo Transjordánsko, později Jordánsko. Francouzi dostali Sýrii a Libanon.

Bellová zůstala v Iráku, jehož hranice pomáhala zakreslit. Jako důvěrnice krále Fajsala I. mu pomáhala při rozhovorech s kmenovými vůdci a založila bagdádské archeologické muzeum, jeho zárodkem byly její vlastní sbírky. Válečné útrapy, občasné záchvaty malárie a letní vedra v Bagdádu ji však zmáhaly. V roce 1925 odjela do Británie. Musela též uvést do pořádku rodinný majetek, který za války utrpěl ztráty. Po návratu do Bagdádu ji postihlo těžké onemocnění plic, pleuresa. Ráno 12. července 1926 ji našla služebná mrtvou – předávkovala se prášky na spaní. Na poslední cestě ji vyprovodilo velké množství lidí.

Sedm pilířů moudrosti

Lawrence byl spokojen – dosáhl svého cíle. Ovšem sláva se mu přičila, a proto vstoupil do Královského vojenského letectva (RAF – *Royal Air Force*) pod jménem John Hume Ross. Přesto ho tam novináři brzy vyčmuchali a on musel odejít. Později se uchytil v nově se tvořícím tankovém vojsku, jenže historie se opakovala. Vrátil se tedy ke psaní.

Jeho kniha *The Seven Pillars of Wisdom* (*Sedm pilířů moudrosti*), ve které s velkým nadhledem popisoval své válečné zkušenosti a arabský svět, se v roce 1926 stala bestsellerem. K autorově hrdinské legendě nemálo přispěl i film *Lawrence of Arabia* (*Lawrence z Arábie*), který podle ní vznikl.

V roce 1931 mu velení RAF nabídlo hodnost plukovníka. Vedl vývoj rychlého člunu, který měl zachraňovat sestřelené letce. Po čtyřech letech odešel do penze.

Lawrence žil na venkovském sídle Clouds Hill poblíž Dorsetu v jižní Anglii. Přední konzervativní poslanec Churchill, který se obával nové války, prosazoval, aby ho jmenovali velitelem Národní domobrany. Lawrence takovou poctu odmítl.

Miloval rychlost, a proto často jezdil na motorce. Když se 13. května 1935 na ní vracel z blízké pošty, v poslední chvíli před sebou spatřil dva mládence na kolech. Nestačil už zabrzdit a vyletěl do pole. Zemřel v nemocnici 19. května 1935. Winston Churchill, který neustále oceňoval jeho zásluhy, prohlásil, že T. E. Lawrence „se navždy zapsal do historie“.

VYZVĚDAČI, KTEŘÍ MAJÍ CIVILNÍ PROFESI, bývají v některých případech lepší než dobře vyškolení profesionálové. Ovšem musí dokonale znát terén, v němž pracují, rozumět tamním zvykům a jazykům, umět si najít dobré spolupracovníky. Kdo do této kategorie patří? Nejen archeologové, ale i novináři, obchodníci, diplomaté, vojenští poradci a další specialisté. Někdy je profesionální zpravodajci vytěžují a získávají od nich informace, aniž jim prozradí, že slouží špionáži.

DEPEŠE NĚMECKÉHO MINISTRA VYZRAZENA

Za Velké války chtěli Němci překazit Spojeným státům a dalším neutrálním možnost zásobovat bojující Francii a Británii z Ameriky, Asie a Afriky. Jejich ponorky proto začaly potápět i neutrální obchodní lodě. A kdyby se to nepodařilo, poštveme proti Američanům Mexičany! Tento záměr zatelegrafoval německý ministr zahraničí svému vyslanci do Washingtonu. Netušil, že britská výzvědná služba MI6 tajné německé depeše dešifruje. Britové oznámili tento záměr císařství Američanům a nakonec USA do války vstoupily.

Náhoda přihrála šifry

V říjnu 1914, tři měsíce po zahájení Velké války, musel námořní kapitán William Reginald Hall opustit velitelský můstek křižníku *Queen Mary* a odejít na pevninu. Trpěl stresem, nebyl zdrav. S mořem se však loučil těžko – pocházel ze staré námořnické rodiny, v níž se narodil jako nejstarší syn 28. června 1870. Od čtrnácti let byl na moři, s vyznamenáním vystudoval námořní akademii a rychle postupoval ve funkcích, v roce 1904 poprvé velel vlastní lodi, bitevníku *Cornwallis*. Dvakrát navštívil Německo, aby se přesvědčil, jak se rozvíjí námořní síla nejvážnějšího protivníka. Válku s Německem očekával.

První lord Admirality Winston Churchill a vrchní velitel námořních sil admirál princ Louis Battenberg nabídli Hallovi zajímavou práci: „Chceme vás jmenovat náčelníkem Zpravodajského odboru námořnictva.“

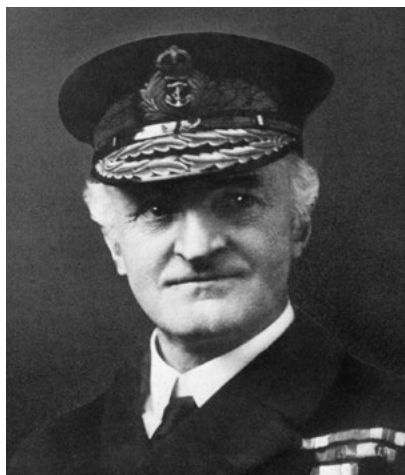
Hall s radostí kývl. Vždyť už jeho otec kapitán William Henry Hall byl od roku 1883 prvním předsedou Výboru pro zahraniční zpravodajství, předchůdce orgánu, jemuž má nyní velet. On sám jako velitel *Cornwallisu* získal v roce 1909 na žádost námořní zpravodajské služby NID důležité údaje o německém přístavu Kiel.

Od mládí však trpěl nervovou poruchou lícního nervu, která způsobuje rychlé mrkání jednoho oka – přátelé mu proto říkali *Blinker* (*Mrkač*). A to přejali i důstojníci rozvědky jako jeho krycí jméno.

Admirál Henry Oliver, který dosud této výzvědné službě šéfoval, povýšil v srpnu 1914 na náčelníka štábu námořnictva. Svému nástupci doporučil, aby posílil dešifrovací službu. Rusové nám přece věnovali šifrovací knihu německého námořnictva, další přišla od Australanů.

Když se na začátku války pokoušely německé lodě zaminovat přístup do petrohradského přístavu, lehký křižník *Magdeburg*, který je hlídal, najel v noci z 26. na 27. srpna 1914 na mělčinu. Šifrovací kniha *Signalbuch der Kaiserlichen Marine* (SKM) se nesmí dostat do rukou nepřítele! Kapitán křižníku poslal šifrovacího důstojníka na lehkém člunu na moře, aby tam olověné pouzdro s knihou potopil. Rusové však lodičku rozstříleli a mrtvý důstojník se schránkou na bříše plul na vodě. Ruské námořní velení rozhodlo, že tato kořist bude nejužitečnější Británii, jeho nejbližšímu spojenci. První lord Admirality Churchill pro ni poslal křižník *Theseus*. „Tento dárek má stejnou cenu jako vyhraná bitva,“ řekl, když mu ji carův pobočník námořní kapitán Kedrov a komandér Smirnov 13. října předali.

Krátce před tím, 11. srpna, ukořistilo šifrovací knihu i australské námořnictvo. Kapitán J. T. Richardson, velitel torpédoborce *Countness of Hopetoun*, zajal německou loď *Hobart*, která zajišťovala spojení s Hamburkem, a donutil jejího velitele, aby mu vydal všechny písemnosti včetně šifrovací knihy *Handelsverkehrsbusch* (HVB) pro obchodní loďstvo. Tímto úspěchem se Australané 12. září telegraficky pochlubili londýnské Admiraltě a následující měsíc knihu přivezli do Británie. Třetí šifrovací pomůcku dostali začátkem prosince. Ráno 17. října poslali Němci čtyři malé torpédové čluny *S 15*, *S 17*, *S 18* a *S 19* směrem k ústí řeky Temže, aby ji zaminovaly. Po několika hodinách je zpozorovala britská ponorka. Admiralita proti nim poslala křižník a čtyři torpédoborce, které čluny potopily. V pondělí

Reginald Hall trpěl nervovou poruchou lícního nervu, která způsobuje rychlé mrkání jednoho oka, a přátelé mu proto říkali Blinker (Mrkač). A to přejali i důstojníci rozvědky jako jeho krycí jméno.

30. listopadu našel britský rybář v sítích u holandského ostrova Texel oplechovanou bednu s německými nápisy. Když ji otevřeli, našli tam spisy pocházející z velitelského člunu *S 19* čtyřčlenné flotily. Mezi nimi byla i šifrovací kniha *Verkehrsbuch* (VB), kterou používali vyšší důstojníci námořnictva.

Hall povolal do služby známého matematika profesora Alfreda Ewinga z univerzity v Dundee, bývalého náčelníka Královské námořní akademie. Devětapadesátiletý Ewing se věnoval rovněž kryptologii, tedy dešifrování neznámých šifer. Nejdůležitější bude německý odbor – ten musí vést skutečný znalec německého jazyka. Ewing jmenoval jeho vedoucím faráře skotsko-presbyteriánské církve Williama Montgomeryho, který proslul svými překlady spisů lékaře Alberta Schweitzera, humanisty pečujícího o nejchudší domorodce v Africe.

Když přišel začátkem listopadu 1914 na Oliverovo místo admirál Hall, uvědomil si, že se jeho štáb bude rozrůstat. Proto získal vedle budovy Admirality dům „Old Building“, do něhož se přestěhoval – dostal krycí označení *Room 40* (*Místnost 40*). A postupně nastupovali do této služby další matematici a lingvisté.

Velitelem *Místnosti 40* jmenoval Alexandera „Alastaira“ Gunthrie Dennistona. Tento učitel moderních jazyků se narodil 1. prosince 1881 v Greenocku ve Skotsku v rodině lékaře jako nejstarší ze tří

dětí. Studoval na univerzitách v Bonnu a v Paříži. Po návratu učil francouzštinu a němčinu na soukromých školách, nakonec přešel na Královskou námořní akademii v Osbornu. Hrál hokej, jeho skotský tým získal na olympijských hrách v roce 1908 bronzovou medaili.

Od počátku Velké války zachytávalo britské námořnictvo depeše německých válečných lodí. V sídle Admirality v Londýně je dešifrovala a překládala skupina vedená Alfredem Ewingem, ředitelem odboru vzdělávání, v *Místnosti 40*. Ewing k sobě povolal i Dennistona.

Lodě a ponorky komunikovaly se svými velitelskými na pevnině rádiovými telegramy. Korespondenci německých plavidel zachytávalo šest stanic Admirality na východním pobřeží Anglie. Kryptologové uměli číst zašifrované texty, takže Britové znali pohyby většiny plavidel. A když ponorky vysazovaly na pobřeží vyzvědače, mohla je policie rychle i s jejich pomocníky pozatýkat.

V zimě 1914–1915 prolomili kryptoanalytici v *Místnosti 40* šifru SKM. Němci ji používali ke zprávám o počasí a o pozicích jednotlivých lodí. Později sloužila k informacím o pohybu loďstva, což umožňovalo Britům operace proti němu.

Měli bychom sami aktivně vyhledávat německé šifrovací knihy! Vždyť se všechny šifry a kódy postupem času mění. I pomůcka familiárně nazývaná *Magdeburg* zestárne a Němci ji přestanou používat.

Kriegsmarine vylepšila svou komunikaci přechodem na krátké vlny, které se obtížněji zachytávaly. Britové několik měsíců experimentovali, než i tuhle překážku zdolali. Potom začali Němci kombinovat šifry SKM a HVB. „Díky obrovskému objemu zachyceného materiálu, několika ukořistěným šifrovacím knihám a znalosti, jak na to, byli lidé v *Místnosti 40* obvykle schopni prolomit nový klíč do následujícího rána,“ napsal Christian Jennings v knize *Třetí říše poslouchá*. „Od října 1914 do února 1919 zachytili a vyluštili britští kryptoanalytici odhadem 15 tisíc zpráv.“

Speciální operace kvůli kódům

Se svými diplomatickými a konzulárními úřady na západní polokouli byl Berlín spojen podmořskými kabely. Avšak anglické lodě všechny s výjimkou jednoho přerušily a ten poslední rozpojil jeho

americký majitel. Němci proto chtěli používat transatlantický kabel švédský, ale Londýn pohrozil Stockholmu sankcemi. Přesto někteří švédští vládní úředníci, kteří sympatizovali s Němci, část jejich diplomatických depeší odesílali. Jakmile se to dověděli britští zpravodajci, začali je zaznamenávat.

Většinu ostatních telegramů berlínské ministerstvo zahraničí posílalo za moře rádiem ze stanice Nauen u Berlína, kde měli nejsilnější vysílač na světě. Kromě toho Němci provozovali dvě vysílačky pro válečné námořnictvo. Často telegrafovali otevřenou řečí. Jenom nejdůležitější zprávy šifrovali.

V létě 1915 se britským zpravodajcům podařilo získat i několik německých diplomatických kódů.

Na Středním východě velmi aktivně působil pětatřicetiletý německý vicekonzul a vyzvědač Wilhelm Wassmuss. V Persii a Turecku podněcoval muslimy k vyhlášení svaté války čili džihádu proti Britům, podplácel náčelníky různých kmenů, aby je získal na svou stranu. Bez velkého úspěchu. Britská armáda se vylodila v Perském zálivu a rychle postupovala zemí. Její útok na město Bušir v dnešním Íránu, kde Wassmuss žil, byl tak nenadálý a prudký, že vicekonzul skočil na koně a utekl do pouště jenom v pyžamu. Později se usilovně sháněl po svém kufru.

Britové zajali i jeho nadřízeného konzula dr. Listemanna. Než ho odvedli na válečnou loď, prohlédli jeho zavazadla a našli tam dvě šifrovací knihy. Avšak konzula chránil diplomatický pas, jeho zadržením porušili vojáci mezinárodní právo. Proto se pokusili tento akt zamaskovat krycím příběhem s Wassmussem, kterému tato ochrana chyběla.

Hall si vyžádal všechna jeho zavazadla, obleky a osobní spisy. Mezi dokumenty našli rovněž šifru ministerstva zahraničí číslo 13 040. To byl kód odvozený od toho nejtajnějšího čísla 13 042, který používá státní tajemník (ministr zahraničí) Alfred Zimmermann.

Mezitím začátkem roku 1915 informovali belgičtí odbojáři výzvědnou službu o tom, že na bruselském velitelství okupačních vojsk pracuje jako rádiový expert mladý inženýr, který má osobní vztahy k Británii. Jmenuje se Alexander Szek a je mu devěťadvacet let.

„Jméno Szek nezní německy,“ podívoval se Hall. Jeho kolega náčelník kontrašpionáže MI5 Kell brzy zjistil, že Szek se narodil roku

1886 v Croydonu v jižní části Londýna a že hodně jeho příbuzných včetně otce žije v Británii. Je napůl Angličan a napůl Rakušan. To zřejmě Němci nevěděli, protože jinak by člověka s takovým rodokmenem na tak citlivém místě nemohli zaměstnat. Vždyť vysílal a přijímal zprávy zašifrované pomocí šifry 13 042.

Hall požádal Szekova otce, aby napsal synovi dopis s prosbou o spolupráci: „Naši lidé ho spolehlivě doručí. A on, pane, bude mít příležitost se projevit jako britský vlastenec.“

Kurýr odvezl obálku do neutrálního Holandska a odtud ji odbojáři propašovali do Belgie. Jeden agent se dostal k mladému Szekovi a tatínkův přepis mu předal.

Inženýra žádost, aby ukradl šifru, vyvedla z míry: To vůbec nejde! Agent mu však pohrozil: „Jestli to neuděláte, vaše příbuzné včetně otce uvězníme!“

Mladý muž se bránil: „Německý zpravodajský důstojník vytahuje šifrovací knihu jediné ve chvíli, kdy šifruje telegram, a jen při té příležitosti mohu do ní nahlédnout.“ Agent byl neúprosný: „Musíte se do ní bedlivě podívat a zapamatovat si pár řádek, které si hned zapíšete. Tak to budete dělat několik týdnů.“

Když Szek přepisování někdy v červenci 1915 dokončil, byl na konci svých sil. Potom ho agent převedl do Holandska. V Bruselu předal 18. srpna Szek své zápisky britskému vojenskému atašé majoru Laurie Oppenheimovi. „A teď mne odvezete na britské ostrovy, jak jste mi slíbili.“

Majora však tahle žádost zaskočila: „To nejde! Němci by si mohli myslet, že jste utekl i s tímto tajemstvím. Vaše práce by byla úplně zbytečná. Počkejte nějakou dobu a potom vás z Bruselu odvezeme.“

Szek se vrátil, slib britského důstojníka ho upokojil. Němci na nic nepřišli, může být klidný.

Avšak za několik týdnů našli mladého inženýra v bruselském hotelu zastřeleného. Zavraždil ho lupič, jak se reportéři domnívali? On ale neměl u sebe žádné věci, které by za to stály! Anebo ho mají na svědomí Němci, kteří přišli na jeho zradu? Ještě několik let po válce se o tom příbuzní mladého muže dohadovali, otec psal Hallovi, ale nic pořádného se nedozvěděl.

Později prosákly informace, že ho dal zabít sám Hall. Prý byl Szek tak nervově labilní, že se mohl Němcům prozradit. Kontraadmirál

Woodrow Wilson byl zvolen v roce 1916 podruhé prezidentem hlavně proto, že sliboval Američanům mír, nikoli válku, nikoli účast na hašení evropského požáru. Sám se pokládal zprvu za mírotvorce, chtěl válčící strany přivést k jednacímu stolu.

Henry Oliver se údajně svěřil námořnímu kapitánu Stephenu Roskillovi, že za tuto vraždu zaplatil velkou sumu – tisíc liber. Naproti tomu historik Janusz Piekalkiewicz tvrdí, že německá kontrašpionáž Szekovu zradu vypátrala, a proto ho zlikvidovala.

Proč by Britové postupovali tak krutě? To neodpovídalo jejich tradici. Proč třeba neinscenovali Szekovu sebevraždu, například zanecháním jeho svršků na břehu řeky, a místo toho ho nedopravili do bezpečí? Proč se museli svému důležitému informátoru odměnit tak nečestně?

Je známo, že britské tajné služby takovým nelidským způsobem se svými agenty, kteří jim dobře posloužili, nezacházely. Uvědomovaly si, že ostatní by to od spolupráce s nimi odrazovalo. Pravda, někdy své lidi obětovaly, jak to praktikují všechny výzvědné služby, ale zcela výjimečně.

V lednu 1915 ohlásil velitel potápěčů válečného námořnictva E. C. Miller, že ve velitelské kabině německé ponorky *S 31*, která se potopila u Great Yarmouth na východním pobřeží Anglie, našel

kovovou schránku. Když ji otevřeli, vyňali z ní tři kódovací knihy a mapu s vyznačenými minovými poli. Jedna kniha obsahovala kód, který používalo ministerstvo zahraničí. Shodoval se s tím, který jim dal Szek.

Hall se domluvil s vedením Admirality na dalším pokračování těchto pátracích operací. Miller, který vyučoval na Námořní akademii, dostal skupinu námořníků a plnou moc ke speciálním operacím. Jakmile se v blízkosti spojeneckých břehů potopila nějaká německá loď anebo ponorka, okamžitě tam zamířil. V kajutách kapitánů potom vylamoval trezory a odnášel je na povrch. A v nich často nacházeli šifrovací knihy, které posílali do *Místnosti 40*.

Němci nepřikládali čtení tajných depeší Spojenců velký význam. Admirálu Alfredu von Tirpitzovi, který vybudoval císařské loďstvo, stačilo mít na počátku Velké války v oddělení zpráv (*Nachrichtenabteilung*), označované písmenem N, pouze deset lidí. Později přibralo několik dalších odborníků. Avšak námořnictvo nedokázalo ukořistit jediný britský kód. Oddělení N nemělo co na práci.

Rozluštění šokující depeše

Tým *Místnosti 40* z odposlouchávacího střediska britské Admirality narůstal tak, že musel obsadit i další místnosti. Ke konci války zaměstnával už přes sto lidí.

„Tady máte další telegram,“ přinesl důstojník ve středu 17. ledna 1917 ráno kryptoanalytikům papír se sérií čísel. Rádiové depeše nepřátel zachycovaly za první světové války všechny strany konfliktu. A potom záleželo na tom, jestli jejich odborníci uměli rozlousknout anebo získat kód, aby zprávu dešifrovali.

Nigel de Grey, původně nakladatelský redaktor ovládající výborně němčinu a francouzštinu, mrkl na horní značku – je to diplomatický kód 13 042. To bude něco důležitého. Nejprve zjistil, že odesílatelem telegramu je sám ministr zahraničních věcí Alfred Zimmermann – náleželo mu totiž číslo 97 556. Toto tajemství zase prozradil před časem jeden německý agent chycený v Irsku. Adresátem je zastupitelský úřad ve Washingtonu, podle oslovení „Vaše Excelence“ přímo vyslanec hrabě Johann von Bernstorff.

Jak přibývalo vyluštěných slov, nemohl kryptolog věřit svým očím. A jeho nadřízený Montgomery také ne. „Musím okamžitě zavolat Halla!“ rozhodl šéf německé sekce. Třebaže první věty vyluštili za dvě hodiny, celý telegram, který měl přes tisíc zakódovaných skupin čísel, přečetli až za několik dnů. Depeše obsahovala šokující informaci.

Berlín zahájí neomezenou ponorkovou válku vůči všem lodím včetně neutrálních. Tímto způsobem chce pohrozit Washingtonu, aby přestal podporovat Spojence a nevstupoval do války. Pokud by se tento krok nesetkal s úspěchem, požádáme Mexiko, aby zaútočilo na Spojené státy. Po vítězné válce si k sobě může „připojit ztracená území“ Nového Mexika, Texasu a Arizony, o něž přišlo po prohrané válce v roce 1845. Předpokládáme, že tato opatření přimějí během několika měsíců Londýn k tomu, aby zahájil jednání o míru. Washingtonský vyslanec má o tomto záměru informovat kolegu v México City Heinricha von Eckhardta. Von Eckhardt seznámí s německým návrhem mexického prezidenta Venustiana Carranza. Současně mají němečtí diplomaté sondovat případné spojenectví s Japonskem.

Bohužel část telegramu chyběla. To bylo normální. Takové porcování důležitých zpráv se kvůli utajení běžně dělalo.

Depeše udivila Brity svou drzostí a naivitou. Mexiko potřebuje Spojené státy jako investora, který pomáhá zvyšovat životní úroveň obyvatel. Ani s Japonskem, které mělo své zájmy na Dálném východě, nemohlo Německo počítat.

Britové zachytili depeši z Nauen. Ovšem jak Američanům tenhle telegram předat? Přece nemůžeme přijít do Washingtonu a oznámit jim, že běžně dešifrujeme nejtajnější zprávy z Berlína – a tady máte jednu z nich. To bychom prozradili naše možnosti. Musíme najít nějaký způsob, jak text legalizovat.

Dva dny nato dostal sir Hall stejnou zprávu, samozřejmě zašifrovanou, od svého rezidenta ve Washingtonu. Němci využívali laskavosti amerického vyslance v Berlíně k zasílání zpráv svému zastupitelskému úřadu ve Washingtonu. Tyhle službičky občas neutrálové dělají, aby si naklonili hostitelskou zemi. Ovšem stejně se zachovali krátce nato i Švédové. Ze Stockholmu putovala tato depeše přes Buenos Aires a Washington do Mexika.

CLASS OF SERVICE DESIRED
 Fast Day Message ☒
 Day Letter ☐
 Night Message ☐
 Night Letter ☐
 Patrons should mark an X over the class of service desired. OTHERWISE THE TELEGRAM WILL BE TRANSMITTED AS A FAST DAY MESSAGE.

WESTERN UNION
TELEGRAM
 NEWCOMB CARLTON, PRESIDENT

Send the following telegram, subject to the terms on back hereof, which are hereby agreed to

GERMAN LEGATION
 MEXICO CITY

via Galveston

JAN 19 1917

862.2012/12A

130	13042	13401	8501	115	3528	416	17214	6491	11310
18147	18222	21580	10247	11518	23677	13605	3494	14936	
98092	5905	11311	10392	10371	0302	21290	5101	39695	
23571	17504	11269	18276	18101	0317	0228	17694	4473	
22284	22200	19452	21589	67893	5569	13918	8958	12137	
1333	4725	4458	5905	17166	13851	4458	17149	14471	6706
13850	12224	6929	14991	7382	15857	67893	14218	36477	
5870	17553	67893	5870	5454	16102	15217	22801	17138	
21001	17398	7446	23638	18222	6719	14331	15021	23845	
3156	23552	22096	21804	4797	9497	22464	20855	4377	
23610	18140	22260	5905	13347	20420	39689	13732	20667	
6929	5275	18507	52262	1340	22049	13339	11265	22295	
10439	14814	4178	6992	8784	7632	7357	6926	52282	11267
21100	21272	9346	9559	22464	15874	18502	18500	15857	
2188	5376	7381	98092	16127	13486	9350	9220	76036	14219
5144	2831	17520	11347	17142	11264	7667	7762	15099	9110
10482	97556	3569	3670						

BEPNSTOPFF.

Charge German Embassy.

Zimmermannova depeše z ledna 1917 měla zcela opačný efekt, než původně Němci zamýšleli. Díky jejímu odhalení britskou MI6, USA vstoupily do války na straně Dohody.

O využití Mexika proti Spojeným státům snil Zimmermann dávno. Teď nechal svůj návrh odeslat pro jistotu třemi způsoby. Třetí depeše šla pozemní cestou do Kodaně a odtud kabelem přes Anglii do USA. Jenže Britové pořád neměli zprávu celou. Kde je zbytek, když všechny německé telegramy čteme? Možná by nám mohli

pomoci dva naši agenti-dubléri v Mexiku. Jsou to příslušníci tamní státní policie a současně dělají informátory Němcům.

Oba souhlasili. Okamžitě odešli na německou ambasádu za svým řídicím důstojníkem Arthurem von Magnusem: „Víte o tom, pane legační rado, že v noci na dnešek ukradli neznámí pachatelé z bytu německého vyslance ve Washingtonu cenné dokumenty a šifry?“

Von Magnus se vyděsil: „To nevím. Musím to povědět panu vyslanci.“ A opustil pracovnu. Oba agenty tam nechal samotné! Na tuto chvíli pánové čekali. Rychle prohlédli dokumenty na jeho stole. Měli štěstí. Našli tam kompletní Zimmermannovu depeši. Fotoaparátem, který vytáhli z příruční tašky, ji ofotografovali.

Legační rada se vrátil až po delší době: „Pro jistotu jsme telefonovali do Washingtonu. Ne, pánové, k žádné loupeži tam nedošlo.“

Agenti se omluvili: „To víte, doba je zlá. Musíme dávat pozor na všechno.“ Von Magnus mávl rukou a ještě jim za jejich snahu poděkoval.

Dne 22. ledna ráno dostal Hall telegram: „Záležitost v Mexiku je vyřízena. Text posíláme zvláštní šifrou. Fotokopii odesíláme z Panamy.“

Posledního lednového dne odpoledne přišel na státní department (ministerstvo zahraničí) ve Washingtonu německý vyslanec. Oznámil státnímu tajemníku Robertu Lansingovi, že za osm hodin, od půlnoci, vyhláší Německo totální ponorkovou válku i proti všem lodím neutrálních států.

Americká plavidla naložená zbožím a válečným materiálem pro Anglii a Francii zůstala v domovských přístavech. Rejdaři nechtěli riskovat jejich potopení. Až za tři dny se kabinet prezidenta Woodrowa Wilsona rozhodl, že s Berlínem přeruší diplomatické styky. S dalšími kroky zatím nepočítal – pořád chtěl udržet USA mimo válku.

Váhání naivního prezidenta

V sobotu 10. února 1917 dostal konečně Hall kopii telegramu německému vyslanci v Mexiku. Jeho stylстика se trochu lišila od první depeše. „Američanům předáme telegram, který poslal von Bernstorff von Eckhardtovi do Mexika,“ rozhodl admirál Hall. To bude

nejvýhodnější. „Obsahuje trochu jiný text, je pozdějšího data a hlavně si budou Němci myslet, že ho někdo odcizil už dešifrovaný v zámoří. Nebudou podezřívat nás, ale spíš nějakého nenechavého Mexičana.“

Nicméně až 19. února dokončili Montgomery a de Grey kompletní rozluštění této výbušné zprávy. Hall k sobě okamžitě pozval svého starého přítele Edwarda Bella, tajemníka vyslance, který zastupoval USA u britských tajných služeb.

Když si přečetl rozluštěný telegram, vyprskl. Tohle přece nemůže být pravda! Není to trik Britů, aby dostali Američany do války? Hall mu přísahal na čest britského důstojníka, že text je pravý. My umíme dešifrovat německé diplomatické depeše! Ale je to tajné. Bell se pomalu uklidňoval, ale současně stoupala jeho zloba vůči Němcům. Tohle si dovolili!

Zašli za vyslancem W. H. Pagem. Diplomát se obával, že prezident to bude považovat za britský úskok. Musí udělat všechno pro to, aby telegramu uvěřil. Pozdě večer 23. února si k sobě oficiálně pozval britský ministr zahraničí Arthur J. Balfour vyslance Pageho. Předložil mu text dopisu von Bernstorffa von Eckhardtovi z 19. ledna, který už diplomat znal od Halla. Druhý den ráno telegrafoval Page prezidentu a státnímu tajemníku zprávu o své noční debatě s ministrem.

Avšak Wilson byl zvolen v roce 1916 podruhé hlavně proto, že sliboval Američanům mír, nikoli válku, nikoli účast na hašení evropského požáru. Sám se pokládal za mírotvorce, chtěl válčící strany přivést k jednacímu stolu. Depeše ho rozhořčila, o její autentičnosti nezapochyboval, avšak vyhlásit Německu nepřátelství nechtěl. Trval na tom, aby Britové poslali do Washingtonu ukořistěný německý kód, aby se o tom jeho odborníci mohli sami přesvědčit.

Mezitím američtí vládní úředníci žádali telegrafní společnost Western Union, aby jim vydala kopii telegramu odeslaného z německé ambasády ve Washingtonu na vyslanectví v Mexiku. Nakonec si to ověřili.

Londýn nechtěl tajemství kódu předat: „Je příliš složitý, těžko by s ním vaši specialisté sami pracovali. Ale můžeme dešifrovat jakýkoli německý telegram, který nám pošlete.“ Přitom stále trval na tom, aby Američané dopis německého ministra tajili. Nechceme, aby se dověděli, co všechno umíme.

Hall zkusil přesvědčit Američany jinak. Pozval Bella, aby za pomoci jeho lidí jednu z Zimmermannových depeší týkajících se USA dešifroval. Přesto Wilson stále doufal, že se mu podaří požár v Evropě uklidnit a s Německem dojedná mír.

Když se vyslanec von Bernstorff vrátil po přerušení styků do Berlína, chtěl se sejit s císařem, aby mu objasnil Wilsonovy mírové návrhy, Vilém II. ho však přijal až po několika týdnech, kdy už nebylo o čem rozhodovat.

Až po velkém váhání přerušil Wilson 5. února s Německem diplomatické styky.

Mezitím změnil Hall taktiku: „Ať tedy americké noviny telegram německého ministra otisknou.“ Jeho uveřejnění 1. března rozpoutalo ve Spojených státech debatu o Německu. Newyorský časopis *Yorker Staats-Zeitung* vydávaný pro etnické Němce Zimmermannovu zprávu označil za propagandistický trik Spojenců a za snahu očerňovat císařství.

Šéf NID se už dříve snažil vzbudit v Berlíně dojem, že britští špióni jsou neschopní amatéři. Na to naletěl i londýnský deník *Daily Mail*, který reagoval na otištění telegramu v USA zdrcující kritikou britské výzvědné služby.

Wilson žádal Kongres, aby souhlasil s vyzbrojením obchodních plavidel, narazil však na pacifisty. Brzy se to ale vymstilo. Německá ponorka potopila 12. března bez varování americkou obchodní loď *Algonquin*. Týden nato poslali Němci ke dnu další čtyři.

Dne 20. března 1917 se americká vláda jednomyslně rozhodla vstoupit do války proti Německu. Prezident Woodrow Wilson to vnímal jako velmi tragický obrat. Svolal Kongres, který 6. dubna vyhlášení války schválil.

Ostatně k této změně amerického postoje přispěl opět Zimmermann. V Berlíně se do něho pustili říšští poslanci. Ministr se pokoušel hájit, ale nakonec se k autorství zmíněné depeše přiznal. Zato německá tajná služba marně pátrala po díře, kterou toto velké státní tajemství uniklo.

„Žádná jiná kryptoanalýza nevedla k tak obrovským následkům,“ napsal americký historik David Kahn v knize *Code-Breakers (Lamači kódů)*. Podle jeho názoru „nikdy předtím a nikdy po tom nemělo rozluštění tajné zprávy tak ohromný význam“.

Denninston dál vedl *Místnost 40*, kterou v roce 1919 sloučili s armádní dešifrovací službou MI1b. Instituce dostala i nový název: Vládní kódovací a šifrovací škola (*Government Code and Cypher School – GC&CS*).

Místnost 40 byla tak tajná, že do ní neměly přístup ani prověřené uklízečky. Ostatně bylo to několik místností, ve kterých pracovaly desítky specialistů. Prach utírali sami kryptologové. Teprve v listopadu 1918, když bylo podepsáno příměří, dovolil Hall uklízečkám, aby tam udělaly pořádek.

Rozluštění Zimmermannovy depeše vycházelo postupně najevo až dlouho po skončení Velké války. Z 15 tisíc dešifrovaných německých telegramů byla tahle operace nejdůležitější – přiměla Američany ke vstupu do války.

Kontraadmirál sir Reginald Hall odešel do penze v roce 1919 a dal se na politickou dráhu. Byl dvakrát zvolen poslancem za konzervativní stranu a také byl uveden do šlechtického stavu a v roce 1926 povýšen na admirála. Na počátku druhé světové války byl už příliš starý, než aby se mohl vrátit do služby. Aspoň se však přihlásil do domobrany. Zemřel 22. října 1943. Bylo mu sedmdesát tři let.

PROFESIONÁLNÍ VYZVĚDAČI odcházejí do cizích zemí většinou jako diplomaté, takže nemohou být zatčeni, nýbrž jenom na krátkou dobu zadržení a potom vypovězeni jako nežádoucí osoby. Také bývají pracovníky zastupitelského úřadu bez diplomatické imunity, novináři, obchodníky, zástupci různých institucí, ale ti mohou být za špionážní činnost zatčeni a odsouzeni.

BOLŠEVICKÝ PŘEVRA ZA CÍSAŘOVY MARKY

Tajné služby zemí s velkými imperiálními ambicemi se snaží získávat moc i svrháváním vlád svých protivníků. Pokud mají na druhé straně kvalitní zázemí, tak se jim to daří. Ovšem ne vždy bývají tato vítězství trvalá. Vzácnou výjimkou je financování bolševické revoluce v carském Rusku německým císařstvím během Velké války a po jejím skončení.

Německé peníze pro ruské dělnické pěsti

„Měli bychom uvažovat o uzavření separátního míru na jedné frontě – buď s Petrohradem, nebo s Paříží,“ navrhl státní podtajemník německého ministerstva zahraničí Arthur Zimmermann 17. listopadu 1916. „Vzhledem k revolučnímu vření v carské říši přichází v úvahu spíš Rusko.“ V září 1916 totiž přinutila velká ruská ofenziva ve Východním Prusku Němce, aby útok na Paříž, od něhož si tolik slibovali, zastavili. Zimmermannův nápad důstojníky generálního štábu nadchl. Vojsko poslalo své lidi do zajateckých táborů, aby zpovídali Rusy o situaci doma, a ministerstvo zahraničí nařídilo vyslancům v neutrálních zemích, aby zjišťovali názory ruských emigrantů a podporovali je. Během roku 1915 se začaly tyto styky úspěšně rozvíjet.

„Podobně jako ostatní jsem o bolševicích nic nevěděl,“ přiznal se plukovník Walter Nicolai, šéf německé špionáže, ve svých pamětech. „O Leninovi jsem věděl, že žije ve Švýcarsku jako politický emigrant a předává mé službě zajímavé informace o situaci v carském Rusku, proti němuž bojuje.“

Už před tím, v listopadu 1914, přišel za svobodným pánem von Wangenheimem, vyslancem v tureckém Cařihradu (dnes Istanbul), ruský židovský revolucionář Alexandr Helphand-*Parvus*, vlastním jménem Izrael Lazarevič Gelfand, nyní úspěšný podnikatel, se zajímavým nápadem: „Zdejší ruští emigranti chtějí vyprovokovat povstání několika národností na Krymu a na Kavkazu.“

Když se sešel 9. ledna 1915 Helphand s von Wangenheimem, řekl mu: „Carské Rusko mohou porazit pruské bajonety a ruské dělnické pěsti. Naše zájmy jsou shodné – svrhnout carskou vládu! Rusko zůstane pro Německo nebezpečné tak dlouho, dokud z něj nevytvoříme několik jednotlivých států. Musím však menševiky s bolševiky sjednotit ke společné akci. A k tomu potřebuju hodně peněz!“

Vyslanec telegrafoval do Berlína: „Helphand je dnes naprosto proněmecký.“

V Berlíně se s Helphandem setkal úředník kancléřství Kurt Riezler. Dohodli se na všem. Jeden z bodů smlouvy zněl: „Finanční podpora sociálně demokratické ruské většinové skupině – bolševikům –, která vede všemi prostředky boj proti carské vládě. S vůdci strany, kteří žijí ve Švýcarsku, bude jednáno...“

První záznam o výplatě „dvou milionů marek na podporu ruské revoluční propagandy“ z císařské státní pokladny Helphandovi pochází ze 7. března 1915. Koncem května 1915 navštívil *Parvus* Švýcarsko. S Leninem se setkal v Bernu. Mluvili o Rusku, Helphand ukázal dávnému spolubojovníkovi svůj plán. Peníze prý bolševický vůdce odmítl: „Taková nabídka mě rozhořčuje!“

Lenin byl opatrný. Věděl, že ho sleduje kapitán carské tajné policie Boris Lištovskij, stejně jako soukromý detektiv Henry Bint, kterého si najali jeho političtí protivníci.

Helphand se usadil v dánské Kodani, Lenin se přestěhoval do Curychu a brzy začala pendlovat mezi bolševickými vůdci na straně jedné a *Parvusem* i Berlínem na straně druhé řada spojek. Udržovali tedy jenom nepřímé kontakty.

„Třebaže peníze byly pro Lenina důležité, manipulaci s nimi nechával na stockholmské kanceláři,“ konstatoval českobritský historik Zbyněk Zeman v knize *Helphand – Muž, který financoval Lenina*. „Tam se tím zabývali jeho důvěrníci Radek a Ganěckij. Přisun financí z Berlína velmi rafinovaně zprostředkovával Helphand. Dokonce

kvůli tomu založil několik krycích firem. Myslím, že byl v tomto směru průkopníkem.“

Ganěckij či Haněckij byl ve skutečnosti Polák Jakov Fürstenberg. Rovněž Karl Radek měl polský židovský původ, narodil se jako Karol Sobelsohn. Helphandovi kurýři pašovali do Ruska jak peníze, tak protiválečné letáky a noviny – vlastní, bolševické, menševické i jiné. Tyto tiskoviny v carské říši četli zánícení socialističtí a sociálnědemokratičtí agitátoři, kteří pak jejich myšlenky šířili mezi negramotnými dělníky v továrnách a mužiky ve vojenských uniformách.

Lenin mezitím veřejně utvrdil Němce o svém odhodlání podepsat mírovou smlouvu. A to bez ohledu na to, že ostatní skupiny ruských socialistů s ním ostře nesouhlasily.

V prosinci oznámil Helphand německému vyslanci v Kodani hraběti Ulrichu von Brockdorff-Rantzau, že k úplné přípravě ruské revoluce potřebuje 20 milionů rublů. Berlín to považoval za fantazii, ale poslal mu ihned jeden milion a pouze v roce 1916 investovalo císařské Německo osm milionů marek na „podporu revoluční propagandy v Rusku“. Zjistili to reportéři časopisu *Stern*, kteří měli po rozpadu SSSR v roce 1993 možnost nahlédnout do dosud přísně utajovaného svazku spisů V. I. Lenina v archivu bývalého ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu v Moskvě.

Cynický dobrodruh Lenin

Šlechtic Uljanov, jak se podepisoval, se narodil 24. dubna 1870 v Simbirsku (dnes Uljanov). Jeho dědeček z matčiny strany byl židovský obchodník ze Švédska. Jeho matka, vychovaná v tradičním německém duchu, mluvila plynne rusky, německy, francouzsky a anglicky. Babička z otcovy strany měla mongolsko-kalmycký původ. Otec byl nadaný fyzik a matematik i organizátor školství. Rodina Uljanovových žila šťastně a v přepychu, obklopená houfem sloužících. Ve škole proslul Volodě Uljanov jako nepřístupný samotář. Neměl kamarády, ani je nehledal, uznával jen své názory a kritiku své osoby bral jako urážku.

Proti vládě se vzbouřil, když v roce 1887 pověsili jeho bratra Alexandra, který se účastnil neúspěšného atentátu na cara. A stejně

Vladimír Iljič Lenin
v roce 1916

jako on se nechal inspirovat myšlenkami teroristické organizace Lidová svoboda (*Narodnaja volja*). Po demonstraci studentů v Kazani ho vyloučili ze všech škol. Později v Petrohradě navázal styky s marxistickými kroužky, musel odejít do vyhnanství na Sibiř a v emigraci se křikem a intrikami vyšvihl mezi předáky sociální demokracie. Po odchodu umírněného křídla, menševiků, se stal vůdcem nesmiřitelných radikálů – bolševiků. Anatolij Lunačarskij, později první sovětský lidový komisař (ministr) kultury, nazval Lenina „nebezpečným a cynickým dobrodruhem“.

„Bolševici hráli v emigraci velmi malou roli,“ uvedl historik Zdeněk Sládek. „I menševici byli početnější. Nejvíc členů měli eseri – sociální revolucionáři. Dělení sociálních demokratů na bolševiky a menševiky vzniklo v roce 1902, ale jeho původní význam se přežil. Bolševici, kteří se oficiálně nazvali Sociálnědemokratickou dělnickou stranou Ruska (bolševiků), se stali malou disciplinovanou sektou, která hlásala násilnou revoluci. Naproti tomu menševici ve shodě se západními sociálními demokraty počítali s umírněným vývojem. Mnozí emigranti pracovali. Část, zvláště pak bolševici, se spíš věnovala revoluční činnosti.“

Tito revolucionáři žili před válkou z peněz, které přicházely od bohatých domácích mecenášů. Jejich přísun často zprostředkovával

spisovatel Maxim Gorkij. Další prostředky pocházely z bankovních loupeží, které řídili bolševici Josef Džugašvili zvaný Stalin či *Koba* a Semjon Ter-Petrosjan-*Kamo*. Tento způsob získávání peněz menševici odsuzovali.

Lenin byl geniální demagog a intrikán s diktátorskými sklony. „Vlastní Leninova osobnost má rysy ruského šlechtice,“ napsal historik Jan Slavík. Totéž konstatovali nezávisle na sobě T. G. Masaryk a ruský spisovatel Maxim Gorkij. „Miloval lidi, ale jenom lidi budoucnosti,“ ulevil si Gorkij. „Také jim je Lenin svým jednáním barin – šlechtic, který se netrápí otázkou, co smí a co nesmí dělat s ruskými sedláky,“ konstatoval Slavík.

Vlakem přes nepřátelské území

Na jaře 1917 nabídl Berlín bolševikům ve Švýcarsku volný průjezd vlakem přes Skandinávii do Ruska. Císařství potřebovalo co nejdřív uzavřít mír na východě, USA totiž vyhlásily 5. dubna 1917 Německu válku. A tak dvaatřicet ruských revolucionářů nastoupilo 9. dubna po poledni v Curychu do vagonu, který je měl dopravit domů. Před veřejností si koupili jízdenky – aby nikdo nemohl podezírat, že je Němci převezli zadarmo. Ve skutečnosti na ně dostali peníze právě z Berlína.

Švédové odmítali udělit Rusům průjezdní víza. Podle zápisu z německého vrchního velitelství ze 12. dubna císař Vilém II. dokonce uvažoval o tom, že v nejhorším případě otevrou německá vojska pro vracející se emigranty volný průchod linií fronty. Mezitím 10. dubna dal Stockholm souhlas.

Vagon s bolševiky nebyl zaplombovaný, jak se traduje, ale měl právo exterritoriality a na německém území ho střežili vojáci zpravodajské služby. Lenin nebyl agentem, který by podepsal nějakou úmluvu o spolupráci s německou tajnou službou – aspoň se o tom žádné doklady nenašly. Spíše to byl politik bez skrupulí. Peníze bral od kohokoli – a slíbil mu za ně cokoli.

Po příjezdu do Petrohradu promluvil vůdce navrátilců k davu, který se shromáždil před Finským nádražím. Odmítl nastupující demokracii, protože nemá sílu, aby nastolila všeobecný mír. Druhý

den, 17. dubna, poslal rezident německé tajné služby ve Švédsku Steinwachs do Berlína šifrovanou zprávu: „Lenin se úspěšně vrátil do Ruska. Pracuje přesně tak, jak jsme si přáli. Od té doby dohodoví sociální demokraté ve Stockholmu zběsile křičí...“

Bolševici si v dubnu 1917 také zvolili užší vedení strany – později zvané politické byro. Mělo pouze čtyři členy: Vladimíra Lenina, jeho věrného pomocníka Grigorije Zinovjeva, který se původně jmenoval Apfelbaum, dále Lva Kameněva a Josifa Stalina. Všechny nominoval autoritativní Lenin.

Ztracená ruská ofenziva

Penězovod k bolševikům a jejich přesuny ze západních zemí do Ruska zabezpečovalo špionážní oddělení IIIb německého generálního štábu. Vedl je ambiciózní major Walter Nicolai.

Nicolai se narodil 1. srpna 1873 v Braunschweigu (Brunšvik) na jihovýchodě Dolního Saska v důstojnické rodině. Jako mladý důstojník studoval vyzvědačství, v dubnu 1904 ho proto přijali do špionážní služby IIIb generálního štábu. Když sloužil v Königsbergu (dnes Kaliningrad, Rusko), vytvořil si síť informátorů na carském dvoře. Potom pracoval ve Francii a na začátku roku 1913 byl major Nicolai pověřen vedením celého oddělení IIIb.

Miliony od Němců investovali bolševici dvěma způsoby. Jednak na vyzbrojení a zabezpečení stranické armády – rudých gard a na rozšíření stranického deníku *Pravda*. Tento list se nyní tiskne ve 300 tisících výtiscích – pochvaloval si 3. června 1917 Zimmermann.

Ruská armáda se v létě chystala k velkému útoku. Zásobování fronty se však zmítalo v chaosu. Takřka tři divize odmítly nastoupit do boje. Přesto měla ofenziva v Karpatech, zahájená generálem Alexejem Brusilovem 30. června 1917, zpočátku úspěch. Proti Rusům totiž stála armáda demoralizovaná rakousko-uherská. Jenže po dvou týdnech nastoupily místo ní německé pluky, které přešly do nečekaného protiútoku – a ruská vojska začala prchat.

Podkopat základy legální vlády a přimět masy k odchodu z fronty mohou jediné bolševici. Jiná možnost neexistuje! Proto musíme

soustředit všechny síly na podporu Leninovy skupiny! To Němci věděli.

„Z konta diskontní společnosti bylo převedeno 315 tisíc marek na konto pana Lenina v Kronštadu,“ oznámil 18. června 1917 německý pověřenec ve Švédsku Svensson do Berlína.

Zatkněte bolševiky, německé špiony!

Anarchisté jako věrní spojenci bolševiků začali 16. července podněcovat vojáky v hlavním městě Petrohradě ke vzpouře, vláda ale situaci rychle zvládla. Ráno 18. července zabraly oddíly junkerů redakci *Pravdy* a druhý den obsadila armáda palác primabaleríny Krzesiňské, kde měli sídlo bolševici. Lenin a další soudruzi zmizeli. Se souhlasem Prozatímní vlády vydal vyšetřovatel pro mimořádně důležité případy P. A. Alexandrov zatykače na bolševické vůdce jako na německé špiony. Policie ale chytila jenom Kameněva, Lunačarského a Trockého.

„Jak řekl Alexandrov, když ho v roce 1939 vyšetřovalo NKVD, kontrarozvědka nám dala k dispozici několik skříní plných dokumentů a korespondenci,“ citoval vojenský historik Dmitrij Volkonov, který měl přístup do tajných kremelských archivů. „Když se těmito spisy probrali v listopadu 1917 bolševici, zůstalo pouze 21 svazků a následující prohlídky a probírky až do roku 1940 obsah ještě dále ztenčily. Svědectví o Leninově spojení s Němci tedy zůstává dost nahodilé, ale průkazné.“

Lenin měl namále. Poslanec V. N. Polovcov napsal v memoárech, že důstojník, kterému předal zatykácí rozkaz, se ho zeptal: „Jak máme toho pána přivést – celého, anebo po kouskách?“ Polovcov odpověděl s úsměvem: „Při zatykání se lidé často pokoušejí o útěk.“ A bývají zastřeleni – to už si policista domyslel.

Povstání zorganizovali agenti císaře Viléma – rozneslo se mezi lidem. – Jejich vůdcem byl Lenin. Uprchli do Německa v ponorce...

Najednou bolševikům nikdo nevěřil, už koncem dubna získal ruský generální štáb od praporčíka Jermolenka, kterého zatkli jako německého špiona, zprávu o zradě Lenina a dalších bolševiků i jména bank, které jim a ukrajinským separatistům vyplácely velké částky.

Jermolenko to slyšel během vyzvědačského výcviku od důstojníků německého generálního štábu Schidického a Lueberse. Generálové Alexejev a Děnikin však čekali měsíc, než to oznámili novému ministru vojenství, kterým se stal Kerenskij. Němečtí sociálnědemokratičtí poslanci tuto zradu ruským novinářům nejen potvrdili, ale dodali, že peníze od císařské vlády předával bolševikům Helphand.

Dalším kanálem, kterým přicházely bolševikům peníze do Ruska, bylo spojení mezi Ganěckým a jeho příbuznou Jevgenijí Sumensonovou. „Když ji kontrašpionáž Prozatímní vlády 8. července 1917 zatkla, při výslechu potvrdila všechny tyto skutečnosti a prozradila ještě víc,“ uvedl Volkogonov. „Rukou psané poznámky zástupce náčelníka protišpionážního oddělení petrohradského vojenského okruhu ukazují, že Ganěcki předal Sumensonové dva miliony třicet tisíc čtyřicet tři ruble, což byla na tuto dobu obrovská částka.“ První sumu, takřka 300 tisíc rublů, dostala Sumensonová ze Stockholmu v prosinci 1915.

„Ať už to bylo, či nebylo spojeno se schůzkou Lenin-Parvus v květnu ve Švýcarsku,“ komentuje Volkogonov, „je faktem, že v červenci 1915 žádal von Jugow z německého ministerstva zahraničí ministerstvo financí, aby poukázalo pět milionů marek na zintenzivnění revoluční propagandy v Rusku. Žádosti bylo vyhověno 9. července. Zdá se rozumné předpokládat, že německé peníze začaly bolševikům docházet po květnové schůzce v roce 1915.“

Třebaže měl ministr spravedlnosti Pereverzev po ruce poměrně chatrné argumenty, seznámil s nimi 17. července novináře. To byla zásadní chyba, protože tím zhatil další vyšetřování. Nakonec se ale Jermolenkovo přiznání nepodařilo potvrdit a praporčík po několika měsících zmizel v moskevském vězení.

Berlín se dověděl o prozrazení tohoto spojení od vyslance hraběte von Brockdorff-Rantzaua z Kodaně 10. srpna. Německá vláda zprávy o spolupráci s Leninem popřela, to bylo v takových případech běžné.

Také Čechoameričan Emanuel Voska, který přijel do Ruska v září 1917, aby organizoval kontrašpionáž u československých legií, objevil Sumensonovou. „Brzy se nám podařilo zachytit zápisník paní Sumensonové, která zprostředkovávala podávání peněz od berlínské vlády některým bolševickým vůdcům, jmenovitě Leninovi, jehož vzrůstající vliv byl všude patrný. Z poznámek v denním zápisníku

V červenci 1917 šla ruská vojska do ofenzivy a bolševické výzvy k nepokojům a dezerci Kerenského vláda rychle potlačila. Hrozilo nebezpečí, že Kerenského Rusko zůstane ve válce, a proto Němci udělali všechno pro to, aby se vlády zmocnili bolševici.

bylo patrné, že financovala i mnohé jiné v té době významné osoby. Mezi jinými významnými byla tato jména: Kozlovskij, Zinověv, Kameněv, Kollontajová, Trockij a Radek.

Jak Sumensová peníze dostávala, bylo stále záhadou. Využil jsem všech svých přehojných známostí k tomu, abychom přišli na stopu ostatních osob, se kterými se Sumensonová stýkala. Pomáhala mně přitom také paní Pankhurstová a choť britského vyslance sira George Buchanana s několika ruskými dámami, Savinkov, V. Burcev, americké vyslanectví a konzulát a všechny spojenecké organizace zpravodajské.“

Ve Stockholmu je od lidí z německého vyslanectví přebíral americký konzul Harrison. Jeho kurýři pak peníze vozili do švédsko-ruského pohraničního města Haparandy, kde na ně čekala Sumensonová – a ta je předávala bolševikům.

Vůdce bolševiků Lenin se zpočátku skrýval na venkově poblíž Petrohradu, později mu Stalin našel úkryt za hranicemi ve Finsku. Tam vymyslel novou strategii: Už žádnou moc sovětům, ale ozbrojený boj! Ilegální sjezd bolševiků tyto úkoly schválil, zato Zinovjev a Stalin prosazovali, aby se Lenin dostavil před soud, kde by své názory obhájil.

Rovněž složení Prozatímní vlády se změnilo. Ústřední výkonný výbor sovětů jmenoval jejím novým předsedou Kerenského. Nový premiér si ponechal i křesla ministra vojenství a námořnictva. Vrchním velitelem armády se stal generál Leonid Kornilov. Kerenskij nařídil, aby policie postavila před soud každého člověka, který vystoupí proti válce.

Nový ministr spravedlnosti Pavel Maljantovič telegraficky upozornil v září 1917 prokurátory, že zatykač na Lenina za vedení ozbrojeného povstání stále platí. Úřady čekaly, že se vůdce bolševiků objeví, aby vyvrátil pomluvu o svém spojení s Němci, jak slíbil. To se však nestalo – Lenin chystal nový puč. Na neúspěchu červencového bolševického převratu měli zřejmě podíl i Němci, kteří nabyli dojmu, že peníze, které jim věnovali, vyhodili z okna.

„Předehra před velkou akcí“

Ve skutečnosti Prozatímní vláda zvítězila jenom na čas. Bolševické myšlenky už armádu rozložily. Rozkazy velitelů neplatily, o všem diskutovaly volené sověty. Tisíce vojáků utíkaly z fronty.

Koncem srpna si Berlín uvědomil svůj omyl a začal do Petrohradu znovu posílat peníze. Podle zprávy „spolehlivého tajného agenta“ ze Stockholmu z 31. srpna, adresované Berlínu, se prudce zvýšila autorita bolševiků a jejich počty. Červencový neúspěch je „jenom předehtou před velkou akcí“. „Ze všeho nejvíc tato hrozivá strana potřebuje peníze, a to ve velkých množstvích. Finská sociálně demokratická strana právě poslala bolševikům 50 tisíc švédských korun.“

Německá armáda postupovala rychle v Pobaltí, začátkem září se přiblížila k Petrohradu. Kerenskij se chtěl definitivně vypořádat s bolševiky vojenskou mocí. Stejně smýšleli Kornilov a další generálové. Ovšem ti chtěli nastolit vojenskou diktaturu. Prozatímní vláda

se zalekla a zbavila Kornilova velení, přesto generál vytáhl s několika divizemi na Petrohrad. Premiér se bál – tolik vojáků, které by proti téhle síle postavil, neměl. Nakonec mu nabídli pomoc bolševici a zoufalý Kerenskij přijal. Postupujícím vojskům vyšli vstříc bolševičtí agitátoři. Jejich sladké řeči o míru a o chlebě na negramotné mužiky v uniformách zapůsobily. Kerenskij mohl nechat Kornilova a jeho generály zatknout.

Premiér sestavil novou vládu. Nedávno zatčené bolševické pučisty propustil – bez nich by přece padl. A 15. září prohlásil Rusko republikou.

Porážka Kornilova opět pozvedla prestiž bolševiků. Postupně získali značný vliv v různých orgánech. Petrohradský sovět poprvé podpořil jejich názory.

Mezitím dostali bolševici z Berlína další finance. Svensson 12. září hlásil: „Pasy a určená částka 207 tisíc marek... na účet vašeho pana Lenina... doručeny.“ Fürstenberg oznámil 21. září Scholanovovi do Haparandy, že „pobočka bankovního domu M. Warburg... otevřela konto pro podnik soudruha Trockého...“ Za poukázané peníze nakoupil advokát Scholanov zbraně a odeslal je do Lulea a Varde. Další zpráva Fürstenberga z Lulea zněla: „Na žádost soudruha Trockého... bylo soudružce Sonje předáno 400 tisíc korun.“ Zřejmě se jednalo o nějakou skandinávskou měnu.

Koncem října se Lenin, dychtivý rozpoutat povstání, vrátil tajně do hlavního města agitovat a sbírat hlasy pro ozbrojený boj. Konečně 23. října většina bolševických činitelů se zahájením příprav souhlasila.

V noci ze 7. na 8. listopad přepadli bolševici Zimní palác, sídlo vlády, a zajali většinu ministrů. Tento převrat působil sice jako opereta – ve skutečnosti však vedl k zásadní změně režimu, která nepříznivě poznamenala celé 20. století.

„Německá marka v Petrohradě zvítězila“

V pátek 9. listopadu ve 20 hodin informoval německý generální štáb ministerstvo zahraničí: „Podle zachycené rádiové zprávy vypukla v Petrohradě revoluce, ve které se předpokládá, že Sovět dělníků

Je až neuvěřitelné, že hrstka ruských politických teoretiků a polovzdělanců se za pomoci německého generálního štábu dostala k moci v jedné z nejzaostalejších a největších zemí světa. (Ruský venkov v roce 1917)

a vojáků zvítězil. Zdá se, že Sovět se preventivně pokusí stáhnout vojáky z fronty k Petrohradu. Nicméně podle našeho názoru má vítězství Sovětu dělníků a vojáků podporu...”

„Revoluce v Petrohradě, která dala přinejmenším dočasně vládu do rukou Lenina a jeho spolupracovníků, přišla dřív, než jsme si mohli myslet,“ psal druhý den rakousko-uherský ministr zahraničí Ottokar Czernin německému státnímu tajemníku Richardu von Kühlmannovi. O tom, že se Leninovi podaří udržet u moci, zatím však Vídeň pochybovala. Kdyby ale zůstal a Čtyřspolek by s ním uzavřel separátní mír, bude třeba od Ruska odtrhnout různé neruské národy v rámci jejich práva na sebeurčení.

„Nejzávažnějším aspektem situace je to, že nová moc v Rusku proklamuje »okamžitý spravedlivý mír«, což ukazuje, že německá intrika v Petrohradě přinesla úspěch,“ uvedl prozíravě londýnský list *Evening Star* už 8. listopadu 1917.

Bolševici stále potřebovali peníze. Vždyť svým rudým gardistům vypláceli denní žold 12–16 rublů. A to je hodně peněz, protože jeden zlatý rubl se rovnal 1,25 německé marky. V pátek 9. listopadu požádal tedy státní sekretář Zimmermann německé ministerstvo financí o uvolnění dalších 15 milionů marek „pro politickou propagandu v Rusku“. Druhý den poslal Berlín do Stockholmu polovinu peněz a vzápětí zbytek.

Současně přišel ministerstvu zahraničí telegram od agenta Löwensteina-Blaua z Kodaně: „Lenin potřebuje k uskutečnění svého programu německou pomoc. To znamená, že německá vláda musí veřejně vyhlásit své hlavní válečné cíle. Protože tyto válečné cíle více či méně souhlasí s bolševickými, Lenin se může zeptat spojenců, zda zahájí jednání na této základně; jestliže odmítnou, nebude mít Rusko k Dohodě žádné závazky. Jestliže podmínky vyhlášené Ústředními mocnostmi jsou těžší než ty, které budou v prohlášení hlavních cílů, pak by to zmařilo Leninův záměr uzavřít mír... Zprávy o plánovaném oddělení Polska a Litvy od Ruska by dnes oslabily důvěru v německou politiku; bylo by proto vhodné vydat uklidňující prohlášení.“

V roce 1917 poslal Berlín Leninovi a Trockému přes 15 milionů marek, aspoň podle nalezených hlášení, která nemusí být úplná. A ruské revolucionáře podporoval i dál, jak ukazuje oznámení ředitele berlínské Říšské banky von Schanze Trockému z 8. ledna 1918: „...bylo převedeno 50 milionů rublů ve zlatě, aby byly k dispozici lidovým komisařům...“

V lednu 1918 nastoupil v Petrohradě nový německý vyslanec hrabě Wilhelm von Mirbach. Berlínu 24. ledna hlásil: „Lenin vládne pomocí cenzury a tajné policie, příslušníci opozice žijí pod neustálým tlakem.“ Příznačná byla nedávná vražda dvou bývalých ministrů ve vězení. Zavraždili je rudí námořníci.

Berlín financoval občanskou válku

Bolševici chtěli s Německem a Rakouskem uzavřít mír, aby mohli doma upevňovat svou moc. Berlín však nastolil tak drsné požadavky, že je odmítl. V polovině února 1918 zahájila německá vojska útok

proti Rusku, kterému bojeschopná armáda chyběla. Bolševické vedení se nemohlo dlouho rozhodnout. Až 1. března obnovili v Brestu mírová jednání a ruská delegace bez velké diskuse podepsala všechno, co jí Němci a Rakušané předložili.

Později Berlín financoval boje Rudé armády proti divizím věrných Prozatímní vládě, tedy občanskou válku, a proti československým legiím, které ovládly Sibiř. Státní tajemník ministerstva financí hrabě Sigfried von Rödern oznámil 11. června 1918 svému kolegovi na ministerstvu zahraničí Kühlmannovi převod dalších „40 milionů marek na příslušný účel“. Nicméně dochované dokumenty ukazují, že německé vyslanectví převedlo jenom devět milionů. O tom, jestli se další záznamy ztratily, anebo peníze bolševici nakonec skutečně nedostali, můžeme jenom spekulovat.

Separátní smlouva umožnila Němcům a Rakušanům, aby dvě třetiny svých armád přesunuli z východu na západ a také převzali všechny své zajaté vojáky.

Na počátku léta zahájili Němci ve Francii mohutnou ofenzivu. Teprve v srpnu, kdy do bojů zasáhly americké divize, se ji podařilo zastavit. Vítězství se začalo klonit na stranu Dohody – Francie, Velké Británie a Itálie.

Na stopě tajného financování

Německé financování bolševiků neušlo tajným službám poúnorového Ruska a ani zpravodajským důstojníkům spojenců.

Dalším kanálem, kterým přicházely bolševikům peníze do Ruska, bylo spojení mezi Leninovým důvěrníkem Polákem Jakobem Fürstenbergem-Ganěckým a jeho příbuznou Jevgenijí Sumensonovou. „Když ji kontrašpionáž Prozatímní vlády 8. července 1917 zatkla, při výslechu potvrdila všechny tyto skutečnosti a prozradila ještě víc,“ uvedl ruský historik Dmitrij Volkogonov. „Rukou psané poznámky zástupce náčelníka protišpionážního oddělení petrohradského vojenského okruhu ukazují, že Ganěcki předal Sumensonové dva miliony třicet tisíc čtyřicet tři ruble, což byla na tuto dobu obrovská částka.“ První sumu, takřka 300 tisíc rublů, dostala Sumensonová ze Stockholmu v prosinci 1915.

Voska dal zápisník Britům, kteří ho předali ministru spravedlnosti Kerenskému. Sumensonová přiznala, že financovala bolševické hnutí, ale podezření na zahraniční zdroje odmítla. Třebaže některé věci nalezené při domovní prohlídce potvrzovaly její spojení s Berlínem ještě z doby premiérování hraběte Stürmera, žena to energicky vyvracela: „Jsem tak bohatá, že si to mohu dovolit!“ A protože nezvratné důkazy o jejím spojení s Německem neexistovaly, museli ji propustit.

Voska o tom spravil Washington šifrovaným telegramem přes britskou ambasádu, rovněž tak londýnské ministerstvo. Americký úředník ze Stockholmu musel odejít.

Emanuel Voska pocházel z Kutné Hory, kde se 4. srpna 1875 narodil. Emigroval do USA, stal se bohatým podnikatelem. Za první světové války organizoval kontrašpionážní službu proti lidem z Německa, kteří sabotovali americkou pomoc Evropě. Pomáhal T. G. Masarykovi. Za druhé světové války působil jako americký zpravodajec v Istanbulu. Komunisté ho zatkli a odsoudili jako údajného amerického špiona. Zemřel 1. dubna 1960 krátce po propuštění z vězení.

„Ať už to bylo, či nebylo spojeno se schůzkou Lenin-*Parvus* v květnu ve Švýcarsku,“ komentoval Volkogonov, „je faktem, že v červenci 1915 žádal von Jugow z německého ministerstva zahraničí ministerstvo financí, aby poukázalo pět milionů marek na zintenzivnění revoluční propagandy v Rusku. Žádosti bylo vyhověno 9. července. Zdá se rozumné předpokládat, že německé peníze začaly bolševikům docházet po květnové schůzce v roce 1915.“

Avšak obvinění spojená s neúspěšným červencovým převratem Lenina příliš nevzrušovala – domnívá se Volkogonov. „Měl obavy hlavně z následků žalob, které vznesli Alexinskij a Pankratov v listě *Živoje slovo* proti bolševické špionáži... existují důkazy, že Lenin nevěděl, v jakém rozsahu je vláda informována o finančních kontaktech bolševiků s Němci.“

Třebaže měl ministr spravedlnosti Pavel Pereverzev po ruce poměrně chatrné argumenty, seznámil s nimi 17. července vybrané novináře. To byla zásadní chyba, protože tím zhatil další vyšetřování. Nakonec se přiznání Jermolenka nepodařilo potvrdit a praporčík po několika měsících zmizel v moskevském vězení. Berlín se dověděl o prozrazení tohoto spojení od vyslance hraběte von

Brockdorff-Rantzau z Kodaně 10. srpna. Německá vláda zprávy o spolupráci s Leninem popřela, to bylo normální.

Ani americký novinář Edgar Sisson, který na Vosku navázal, neměl úspěch. Tlak lidí podplácených Němci byl silnější. A později vyšlo najevo, že Berlín zásoboval bolševiky penězi přes Skandinávii ještě dalšími kanály.

„Anglo-francouzské spiknutí“

Bolševici se chopili moci 7. listopadu 1917 – později označili toto datum za Velkou říjnovou socialistickou revoluci. Západním spojencům pochopitelně vadilo, že chtějí uzavřít mír s Německem a Rakouskem, protože divize, které nyní stojí proti ruské armádě, by se mohly zvednout a posílit frontu ve Francii.

V lednu 1918 vyslala britská vláda do Moskvy jako vedoucího zvláštní mise u sovětské vlády v hodnosti úřadujícího generálního konzula v Moskvě Roberta Bruce Lockharta, který tam donedávna sloužil u carského trůnu. Ovšem jeho úkolem byla koordinace činnosti agentů Sidneyho Reillyho, George Alexandera Hilla, Paula Dukese, Cudberta Thornhilla, Ernesta Boyceho, Oswalda Raynera a Stephena Alleyho. Jejich hlavním cílem bylo svrhnout bolševickou vládu.

Lockhart byl milovník dobrého vína a žen. Narodil se 2. září 1887 ve skotském Anstrutheru jako syn ředitele školy. V jednadvaceti letech odjel za svými dvěma strýci do Malajsie, kteří tam měli plantáže gumovníků. Potom nabídl své služby ministerstvu zahraničí, které ho poslalo v roce 1915 jako vicekonzula. Zůstal tam až do svržení cara únorovou revolucí roku 1917. Jeho milenkou se brzy stala Marie (Moura) Zakrveská. Jejího manžela, hraběte Alexandera Benckendorffa, carského velvyslance v Londýně, bolševici zavraždili.

Lockhart navázal kontakty se všemi vlivnými členy bolševické vlády včetně náčelníka tajné policie Čeka Felixe Dzeržinského a jeho zástupce Jakova Petersena.

Čeka byla zkratkou pro Všeruskou mimořádnou komisi pro boj s kontrarevolucí a sabotáží při Radě ministrů, postupem času prošla mnoha názvy, naposled KGB. Na Leninův popud ji založil

20. prosince 1917 polský revolucionář Felix Dzeržinskij. Bolševická Čeka měla nedostatek lidí. Dzeržinskij proto nařídil, aby pozatýkali všechny příslušníky Ochranky, jak se nazývala carská tajná policie, a dal jim na vybranou: „Buď se stanete našimi loajálními členy, anebo vás postřelíme.“ Tímto způsobem získal základní tým profesionálních zpravodajců.

Za britským generálním konzulem přišel 14. srpna 1918 plukovník Edvard Berzin, velitel lotyšských střelců, kteří chránili Lenina a jeho spolupracovníky. Lotyš Britovi tvrdil, že jeho vojáci jsou velice nespokojeni, a požadoval peníze na puč proti bolševikům.

Berzin byl Lockhartovi podezřelý, ale námořní atašé mu věřil. Uvěřil i Lockhart. Situaci ještě konzultoval s kolegou z francouzské ambasády a začal se s Berzinem scházet – konzultovali plán na svržení bolševiků. Schůze se účastnili rovněž Sidney Reilly a Ernest Boyce. Během příštího týdne předali 1 200 000 rublů, část pocházela od americké a francouzské vlády.

Až se příště sejde v divadle ústřední sovětský výkonný výbor, lotyšští vojáci zatknou Lenina a Trockého. Syn Lockharta Robin v knize *Reilly: Ace of Spies (Špionážní eso)* tvrdil: „Velkým plánem Reillyho bylo zatknout všechny vůdce rudých najednou 28. srpna, kdy se mělo konat zasedání ústředního sovětského výkonného výboru. Reilly namísto toho, aby je popravil, měl v úmyslu poslat bolševickou hierarchii a v čele s Leninem a Trockým na pochod ulicemi Moskvy bez kalhot a spodků, jenom v košilích plápolajících ve větru. Poté by byli uvězněni. Reilly tvrdil, že je lepší zničit jejich moc výsměchem než z nich udělat mučedníky bolševických vůdců jejich zastřelením.“

Dne 31. srpna 1918 Dora Kaplanová, členka strany eserů, která konkurovala bolševikům, vystřelila z revolveru na Lenina. Nežabila ho, ale těžce zranila. Šéf tajné policie Dzeržinskij to považoval za součást britského spiknutí a nařídil obsadit britské velvyslanectví v Petrohradě. Námořní atašé Francis Cromie se bránil se zbraní v ruce a byl zabit.

Lockharta zatýkáci komando probudilo a převezlo do věznice Lubjanka. Vyslychal ho Jakov Peters, Dzeržinského zástupce. Diplomát akreditovaný u bolševické vlády si stěžoval na zacházení. Peters to ignoroval a zeptal se ho, jestli zná Doru Kaplanovou. Když

vysvětlil, že o ní nikdy neslyšel, chtěl Peters znát místo pobytu Sidneyho Reillyho. Lockhart si uvědomil, že Čeka objevila britské spiknutí proti Leninovi. To se mu potvrdil dopis, který osobně napsal plukovníku Berzinovi. Navzdory důkazům, které proti němu Peters měl, se rozhodl diplomata propustit.

Dne 2. září 1918 bolševické noviny umístily na přední stránky články o anglo-francouzském spiknutí, které zahrnovalo tajné agenty a diplomaty. Jeden deník tvrdil, že „anglo-francouzští kapitalisté prostřednictvím najatých vrahů organizovali teroristické pokusy o zástupce sovětu“. „Lockhart vstoupil do osobního kontaktu s velitelem velké lotyšské jednotky... pokud by spiknutí uspělo, slíbil Lockhart jménem spojenců okamžité obnovení svobodného Lotyšska.“

Vydání *Pravdy* prohlásilo, že Lockhart byl hlavním organizátorem spiknutí a byl označen jako „vrah a spiklenec proti ruské sovětské vládě“. Noviny poté argumentovaly: „Lockhart... byl diplomatickým zástupcem, který organizoval vraždy a vzpoury na území země, kde zastupuje.

Tento bandita v bundě a rukavicích se snaží úkryt před mezinárodním právem a etikou. Ne, pane Lockharte, to vás nezachrání. Dělníci a chudší rolníci v Rusku nejsou takovými idioty, aby bránili vrahy, lupiče a loupežníky.“

Následujícího dne Lockharta zatkli a obvinili z atentátu, pokusu o vraždu a plánování státního převratu. Všechny tři trestné činy obsahovaly rozsudek smrti. Zatčení byli také kurýři využívání britskými agenty. Také Marii Zakrveskou, která neměla se spiknutím nic společného, zavřeli. Zatčení neunikl také Xenophon Kalamatiano, který pracoval pro americkou tajnou službu. Měl hůlku s tajnou šifrou, špionážní zprávy a kódovaný seznam třiceti dvou špiónů. Nicméně Sidney Reilly, George Alexander Hill a Paul Dukes úspěšně unikli zajetí.

Peters vyslyšel Lockharta několik dní a poté převezli vězně do Kremlu. Lockhart čekal, že dostane tvrdý trest. Ale zahájení soudu se opožďovalo. Britská vláda nařídila zatknout bolševického vyslance v Londýně Maxima Litvinova a začátkem října ho za Lockharta vyměnili. Teprve potom proběhl soud. Všechny spiklence odsoudil k smrti, ale popravili jediného – ruského plukovníka. Ostatní byli odsouzeni jako uprchlíci.

Zakladatel bolševického státu Vladimír Lenin, člověk, který nechal zavraždit statisíce lidí, zemřel 21. ledna 1924 v Gorki u Moskvy. Alexandra Helphanda-Parvuse Lenin odepsal, už ho nepotřeboval. Tento inspirátor bolševického převratu žil jako bohatý podnikatel v Německu. Zemřel v Berlíně 12. prosince 1924 na infarkt.

Nicolai odešel ze služby po skončení Velké války. Ani s nacistickým Abwehrem neudržel styky. Přesto ho hned v květnu 1945 zajali příslušníci kontrašpionáže Rudé armády Směrš. Vyslýchali ho v moskevské věznici Butyryky v domněnání, že zná různé podrobnosti o činnosti Abwehru. Nicolai zemřel 4. května 1947 ve vězeňské nemocnici.

Robert Bruce Lockhart zůstal v diplomatické a špionážní službě, na počátku dvacátých let působil na ambasádě v Praze. Potom se dal na finančnictví, ale brzy zběhl k novinám. Za druhé světové války koordinoval britskou propagandu proti Německu a jeho spojencům. Přátelil se s exilovými českými politiky, nejvíc s Janem Masarykem. Zemřel 27. února 1970.

Český historik průkopníkem

Teprve v padesátých letech dostali západní historici možnost, aby se pokusili odkrýt podivuhodné zákulisí bolševické revoluce. Průkopnickou práci v tomto směru vykonal český exulant Zbyněk Zeman z Oxfordské univerzity. Zeman spolu s dalšími britskými, americkými a francouzskými historiky studoval po druhé světové válce na zámku nedaleko Oxfordu archiv berlínského ministerstva zahraničí – dokumenty o celkové váze 400 tun. Ve volném čase, po večerech a víkendech, tam začal hledat spisy, které by ukazovaly na kontakty ruské levicové emigrace s Němci během první světové války.

Dosud o nich kolovaly jenom pověsti. Postupem doby našel pozoruhodné dokumenty, nechal je přeložit do angličtiny a v roce 1958 je zveřejnil.

Kolik milionů marek a rublů investovalo německé císařství do skupiny bolševiků vedených Leninem? Bohužel, přesné údaje se asi nikdy nedozvíme.

Bolševická tajná policie
Čeka měla v roce
nedostatek lidí. Její
šéf Felix Dzeržinskij
(na fotografii) proto
nařídil, aby pozatýkali
všechny příslušníky
carské tajné policie,
a dal jim na vybranou:
„Buď se stanete našimi
loajálními členy, anebo
vás postřílíme.“

Čeští autoři *Dějin Ruska* připomněli, že nejbliž pravdě mohl být německý sociální demokrat Eduard Bernstein, který v roce 1921 v listu *Vorwärts* psal o 50 milionech zlatých marek, což představovalo 9–10 tun zlata. Stejně číslo uvedla německá televizní stanice ORB *Postupim* v roce 1997.

„Ovšem Berlín podporoval různá politická hnutí, která usilovala o sociální a národnostní destabilizaci carského Ruska, nejen bolševiky,“ upozornil Zbyněk Zeman. „Odhaduje se, že do nich investoval na 300 milionů zlatých marek, možná o něco méně, ale minimálně 200 milionů.“

S čím bychom mohli porovnat tento odhad? „Například Velká Británie půjčila v průběhu první světové války Rusku 400 milionů liber,“ napsal Zeman. „Jedna libra odpovídala asi 5–6 císařským markám, takže půjčka dělala přes dvě miliardy marek. Toto srovnání ukazuje, že poměrně malá částka peněz přinesla Němcům v Rusku velký efekt.“

Mnoho spisů uložených v Berlíně, které financování bolševiků Berlínem dokládaly, bylo zničeno za druhé světové války. Ze sovětských stranických archivů se část materiálů podařilo získat, ale v nich celková čísla chybí.

Zatímco západní historici a politici tento soubor telegramů, hlášení a memorand vysoce ocenili, komunisté je ostře napadli. Ovšem to je pochopitelné. „Když jsem se nad tím zamýšlel, uvědomil jsem si, že se dotkly nejen ruské revoluce, ale revolucí obecně – jestli se dá revoluce manipulovat zvenku,“ říká dnes Zeman. „Všichni revolucionáři pokaždé tvrdí: my jsme se dostali k moci proto, že to národ chtěl. Jakmile tuto představu jenom trochu zpochybníte, zvláště pak u bolševického zvratu, pak se na vás revolucionáři a jejich spojenci vrhnou.“

DŮSLEDEK FINANCOVÁNÍ BOLŠEVIKŮ Němci za první světové války byl patrně největším úspěchem zpravodajských služeb v historii. Císařskému dvoru, generálnímu štábu a jmenovitě plukovníku Nicolaiovi se podařilo vytvořit zcela nový stát, Sovětský svaz, založený na ideologii fanatiků, který svou imperiální politikou ovlivňoval takřka celé 20. století. Takový kousek se nepovedl nikomu předtím ani potom.

GENTLEMANI ČTOU CIZÍ DOPISY

Nejznámější americký kryptolog William Friedman vystudoval genetiku a k luštění šifer a kódů se dostal náhodou. Těsně před druhou světovou válkou rozlouskl se svým týmem nejdůležitější japonský kód, který Spojencům umožnil poznat mnoho záměrů Berlína a Tokia. Po válce patřil mezi zakladatele největší špiónážní agentury na světě, ale ke konci života ztratil její důvěru.

Soukromé armádní výcvikové středisko

Kdo napsal hry a sonety podepsané geniálním Williamem Shakespearom? Učitelka angličtiny na americkém Středozápadě Elisabeth Wellsová-Gallupová žila v přesvědčení, že jejich autorem byl britský filozof, státník a kryptolog sir Francis Bacon. Dokonce o tom vydala v roce 1899 knihu. Tvrdila, že v rukopisech Shakespearových her se skrývá Baconovo zašifrované poselství. Majitele velké bavlnářské firmy plukovníka George Fabyana, který provozoval v Riverbanku poblíž Chicaga velké genetické laboratoře, toto téma zaujalo a pozval ji k sobě. Kdyby měla stará paní pravdu, mohla by to být přece dobrá reklama pro jeho firmu. Zřídil pro ni na svém pozemku kryptologické středisko, kam zval i studenty ze všech škol, aby k objasnění této záhady svými nápady přispívali.

Ve Fabyanově výzkumné laboratoři pracoval i nadaný genetik William Friedman. Narodil se v židovské rodině v ruském Kišiněvě (dnes Moldávie) 24. září 1891 jako Volf Fridman. Jeho otec byl tlumočnickem na místní poště. Avšak v Rusku začínaly stále větší represálie proti Židům, a proto se v létě 1892 odstěhoval do Spojených států. Když získal v Pittsburghu místo u firmy Singer vyrábějící šicí

stroje, přijela za ním následující rok manželka s dcerou a synem. Chlapec se stal Williamem Frederikem Friedmanem. V roce 1914 absolvoval Cornellovu univerzitu jako biolog se specializací na genetiku, ale zůstal tam, aby pokračoval ve výzkumech. Na podzim 1915 ho přetáhl Fabyan do Riverbanku.

Mladý genetik si brzy všiml, že jeho zaměstnavatel používá při obchodním styku zašifrované telegramy, byť poměrně jednoduchým způsobem, ale přesto chránící jejich obsah před konkurencí. Proto měl Fabyan slabost pro kryptologii. Snaha přijít záhadě autorství Shakespeareových spisů na kloub nakonec strhla i Friedmana. U paní Wellsově-Gallupové se seznámil s jednou z jejích pomocnic, o rok mladší Elisabeth Smithovou, pocházející ze staré americké rodiny. V květnu 1917 se v Chicagu vzali.

V kritických dnech těsně předtím, než USA vyhlásily válku Německu, napsal vlastenecký plukovník do Washingtonu: „Nabízím armádě své kryptoanalytické středisko.“ Vzápětí, 11. dubna 1917, přijel do Riverbanku plukovník Joseph O. Mauborgne, aby zjistil, nakolik může armáda tuto nabídku využít. Byl spokojen. Skupina vedená Williamem Friedmanem pracuje na úrovni a jejich objekty jsou dobře chráněné a zajištěné. Když tam z Washingtonu začali posílat depeše vyměňované mezi Berlínem a México City, zachycené americkými spojaři, musel Fabyan přijmout i lidi znalé němčiny a španělštiny.

Mezitím zřídila vojenská zpravodajská služba (*Military Intelligence*) ve Washingtonu 10. června vlastní dešifrovací oddělení pod označením MI8. Jeho šéfem jmenovala šifranta ministerstva zahraničí (státního departmentu) Herberta Osborne Yardleyho, kterému udělila hodnost poručíka. Riverbank zůstal výcvikovou základnou MI8.

Yardley se narodil 13. března 1889 ve Worthingtonu v Indianě. Po bouřlivém mládí zakotvil ve svých třidvaceti letech jako telegrafista na ministerstvu zahraničí. Zajímal se o šifry a kódy, uprostřed války v Evropě nadřizeným oznámil, že americký diplomatický kód se dá snadno rozlousknout. Když mu to nechtěli věřit, rozluštil jednu depeši s velmi citlivým obsahem od vyslance z Londýna prezidentu Wilsonovi. Teprve potom se Američané více věnovali šifrovacím technikám.

Na jaře 1918 vyluštil zašifrovaný dopis, který našla policie u podezřelého člověka zadrženého začátkem února na americko-mexické hranici. Ukázalo se, že muž vydávající se za Američana ruského původu je německý špión a sabotér Lothar Witzke, který měl na svědomí v minulých letech několik výbuchů na americké půdě. Soud ho poslal na šibenici, později mu prezident změnil trest na doživotí, ale nakonec byl deportován do Německa, kde ho odměnili vysokým vyznamenáním Železný kříž.

Na pomoc britské *Místnosti 40*

Na podzim 1917 požádal britský Scotland Yard Friedmana a jeho ženu, aby se pokusili rozluštit stovky dopisů, které si mezi sebou vyměňovala německá tajná služba se svými dvěma sty agenty ve Velké Británii a v USA, většinou Indy. Britové se obávali, že Němci podněcují Indy ke vzpouře. Všechny zprávy byly ukryté v číslech a ani odborníci v *Místnosti 40* k nim nedokázali najít přístup.

Friedmanová si všimla, že dopisy může roztrždit na tři skupiny podle velikosti skupin čísel. Její manžel potom vyluštil mnoho vět a nakonec i celé zprávy. Jenže asi pět procent textu zůstávalo stále v číselné podobě. K dokonalému přečtení potřeboval znát knihu, kterou používali k šifrování. Jenže která to je? Teprve když jednomu obviněnému Indovi ukázali takřka vyluštený telegram, rezignoval a název spisu prozradil.

Avšak kniha *Německo a Němci* se hodila pro první dvě skupiny korespondence. Pro třetí skupinu neplatila. Teprve po několika měsících našli Friedmanovi intuitivně vhodnou pomůcku v univerzitní knihovně v Berkeley v Kalifornii – anglicko-německý slovník z roku 1880.

Všechno sedělo, texty byly rozlušteny. A soudy mohly podezřelé poslat na základě nezvratných důkazů do vězení.

Generální štáb potřeboval Friedmana v armádě, a poslal mu tedy do Riverbanku dopis. Avšak plukovník Fabyan kontroloval všechnu korespondenci adresovanou jeho zaměstnancům, a jakmile si přečetl armádní nabídku svému kryptoanalytikovi, hned ji zničil. Já ho potřebuju tady!

Na jaře 1918 dostala britská armáda novou aparaturu nazývanou Wheatstonův kryptograf. Při šifrování a dešifrování zpráv mezi vojenskými útvary totiž vždy hodně záleží na rychlosti. Proto se snažili kryptologové, tedy odborníci na tuto techniku, vymýšlet stroje, které budou rychlejší než lidé. Pracovník britské kryptologické služby kapitán St. Vincent Platt dosavadní Wheatstonův kryptograf originálním způsobem zdokonalil.

Zdálo se, že tento stroječek je neporazitelný. Britové poslali jeden kus kolegům do Washingtonu. I tamní zkoušky dopadly dobře. Nakonec někoho napadlo: „Ať ho taky vyzkouší Friedman!“ Po několika dnech musel náčelník vojenského zpravodajství generál Marlborough Churchill telegrafovat do Londýna: „Prosím, informujte kapitána Haya z britského vojenského zpravodajství, že zprávy zašifrované Plattovým strojem byly rozlušťeny metodou zcela odlišnou od předpokladů konstruktéra aparatury. V blízkosti nepřitele je nutno tento stroj považovat za nebezpečný.“

Ve službách armády

V létě 1918 utekl Friedman od Fabyana k armádě a v červenci se ocitl ve Francii jako šifrant velitele amerického sboru generála Johna J. Pershinga. Ovšem to už jeho kolegové v uniformě většinu německých šifer a kódů rozluštili. Friedman se podílel pouze na odhalení šifry ADFGVX, kterou používala nejvyšší velitelství.

Během pětiměsíční služby mezi vojáky si získal nové přátele a značné zkušenosti. Všichni mu říkali: „Škoda, žeš mezi nás nepřišel dřív.“ A tehdy se dověděl o loňské nabídce, o níž dosud neměl ani tušení.

„Za tu dobu si Friedman stačil shromáždit velké množství znalostí o způsobech, jakými jsou kódy a do určité míry i šifry používány v bojových podmínkách,“ napsal jeho životopisec Ronald W. Clark. Tyto vědomosti shrnul v tajné studii *Polní kódy používané německou armádou ve světové válce*, kterou na rozkaz nadřízených napsal v prvních týdnech roku 1919. „Je nutné zdůraznit, že v celém procesu nelze podcenit náhodu, šťastné a náhodné shody, které jsou všude ukryty jenom proto, aby si jich všimlo pozorné oko kryptoanalytika,“

Ještě před nástupem Hitlera k moci, v roce 1931, japonská armáda prakticky obsadila Mandžusko. Práce kryptologů nabírala na významu a začali se specializovat i jazykově. William Friedman si vybral japonštinu.

svěřoval se Friedman. „Velkou roli hrají také chyby pošetilého či neopatrného šifrantu a šťastná prozíravost toho, kdo depeši dekóduje. Často právě ta nejneopatrnější a nejnepodstatnější stopa vytvářela východisko pro rozpletení celého řetězce.“

Když Friedman svlékl na jaře důstojnickou uniformu, měl chuť vrátit se ke genetice, v žádném případě ale nechtěl zpátky do Riverbanku. Nicméně Fabyan ho lákal a mladý muž jeho vábení nakonec podlehl. Vymínil si jen, že nebude bydlet ve firemních objektech, nýbrž v blízkém městečku. Vrátil se ovšem nikoli ke genetice, nýbrž k šifrám a kódům, které ho lákaly pořád víc. Soužití s plukovníkem se však stále zhoršovalo a po půldruhém roce odešel geniální kryptoanalytik i se svou paní z Riverbanku natrvalo. Třebaže armáda drasticky snižovala stavy včetně kryptoanalytiků, generál Joseph Mauborgne z velitelství spojovacích vojsk měl o manžele

Friedmanovy zájem. Oba nastoupili v lednu 1921 jako civilní zaměstnanci armády – úřadu ústřední spojovací služby ve Washingtonu. Friedman byl brzy jmenován hlavním kryptologem.

Major Yardley pracoval v Paříži na mírové konferenci. Po jejím skončení se dověděl, že MI8 má být zrušeno. „To rozhodně ne!“ rozhodl se a napsal interní studii, v níž dokazoval, že USA mají spoustu nepřátel, a proto kryptoanalytiku potřebují. Měla by sloužit současně jak armádě, tak zahraniční službě.

Generál Churchill vyjednal ve vládních kruzích založení takového tajného oddělení. Kongres však požadoval, že nesmí působit ve Washingtonu. Yardley s dvaceti kryptoanalytiky, většinou bývalými zaměstnanci MI8, se tedy nastěhoval do kanceláří v New Yorku poblíž Páté Avenue. Své skupině říkali Černý pokoj (*Black Chamber*) – podle francouzského vzoru.

Friedmanovi prožívali v metropoli šťastné chvíle. Narodily se jim tu děti – dcera Barbara a syn John. Friedman napsal příručku *Základy kryptoanalýzy*, kterou postupem času rozšířil na čtyři svazky, zlepšoval americké kódy a šifry, školil nové specialisty a vedl úřad. Také vynalézal nová kryptologická zařízení a metody, které povětšinou zůstávaly tajné.

Paní byla zpočátku doma u dětí, jenom příležitostně pracovala pro vládní úřady. Později se upsala Pobřežní stráž (United States Coast Guard) a Federálnímu úřadu pro vyšetřování (*Federal Bureau of Investigation – FBI*) v jejich boji proti pašerákům alkoholu. Manželé se v Evropě účastnili různých mezinárodních konferencí.

V roce 1929 dostala Friedmanova skupina nový název: Spojovací zpravodajská škola (*Signal Intelligence School – SIS*).

„Gentlemaní nečtou cizí dopisy!“

Také Yardleyho Černý kabinet vzkvétal. Jeho lidé luštili diplomatické depeše, které si vyměňovali zástupci cizích států se svými mateřskými ministerstvy. Nicméně občas museli překonávat různé byrokratické potíže. Plukovník O. S. Albright, který na tuto kancelář dohlížel, vyjednával její převedení pod spojovací vojska – tam se jí bude lépe dýchat.

Ctižádnostivý Yardley chtěl posílit svou pozici, a proto v roce 1929 navštívil nového ministra zahraničí Henryho Stimsona, aby ho seznámil s výsledky své práce. Stimsona tím ohromil – o ničem takovém neměl ani tušení. Potom pronesl větu, která vstoupila do historie: „Gentleman nečtou cizí dopisy!“ A zrušil Yardleymu obvyklou subvenci 40 tisíc dolarů ročně.

Černý kabinet zanikl a jeho pracovníci hledali nová zaměstnání. Rozhořčený Yardley napsal knihu *The American „Black Chamber“*, z níž otiskoval výňatky týdeník *Saturday Evening Post*. Z knihy se stal bestseller – prodalo se takřka 18 tisíc kusů a dalších pět tisíc v Anglii. Přeložili ji do francouzštiny, švédštiny, japonštiny a čínštiny. Japonci vydali přes 33 tisíc výtisků.

Autor se chlubil: Rozlouskli jsme šifry 19 zemí! Prozradil však všechno, co věděl, a všechny lidi, kteří mu pomáhali, a vypukl skandál. Friedman to smutně komentoval: „Yardley hází špínu na všechnu práci amerických kryptologů.“

Kongres následně přijal zákon na ochranu státních tajemství vládními úředníky včetně bývalých. Když ho nově instalovaný prezident Franklin D. Roosevelt v roce 1933 podepsal, byl prodej a rozšiřování Yardleyho knihy zakázán. Zařízení Černého kabinetu převzal jménem spojovacího vojska Friedman.

Yardley se snažil uplatnit jako spisovatel i nadále. Avšak další kniha *Japonská diplomatická tajemství* už nemohla vyjít – vztahoval se na ni nový zákon. Její rukopis úřady odtajnily až v roce 1979. Yardleyovy memoáry o jeho činnosti v Číně se staly volně přístupnými až o čtyři roky později.

Aspoň se prosadil jako autor divadelní komedie *Světlovlasá hraběnka*, v níž využil některých motivů z prvního spisu. Na jevišti měla takový úspěch, že hollywoodská společnost MGM požádala autora, aby podle ní připravil filmový scénář. Snímek nazvaný *Rendez-vous*, obsazený hvězdami Williamem Powellem a Rosalindou Russellovou, se promítal v kinech v roce 1935.

Třebaže někteří důstojníci nabízeli Yardleymu návrat do vládních služeb, on sám měl pocit, že je mezi americkými kryptology nežádoucí. Proto v roce 1938 odešel do Číny. Ve štábu generála Čankajška, který bojoval proti komunistickým povstalcům a Japoncům, pomáhal vytvářet kryptologické oddělení. V létě 1941 ho velitel

Nejznámější
americký kryptolog
William Friedman

spojovacích vojsk generál Mauborgne doporučil kanadské vojenské zpravodajské službě. Nezůstal tam dlouho – v prosinci, po útoku na Pearl Harbor, se vrátil do Washingtonu, ale zaměstnání mu nabídli u cenového úřadu.

Rozlousknutí *Purpurového kódu*

Po deseti letech poklidné dny úředničení v přesně stanovených hodinách v kryptologické službě MI8 končily. V roce 1931 obsadila japonská armáda Mandžusko, o dva roky později se ujal vlády v Německu Adolf Hitler, Italové pod vedením Benita Mussoliniho přepadli v roce 1935 Habeš (dnes Etiopie), následující rok napochodovala německá armáda do demilitarizovaného pásma Porýní a ve Španělsku vypukla občanská válka... Spojovací vojsko rozšiřovalo a zdokonalovalo síť svých odposlouchávacích stanic jak na pevnině, tak na Havaji, na Filipínách a v pásmu Panamského průplavu. Americká vyslanectví posílala do centrály víc důvěrných telegramů, rovněž tak zastupitelské úřady ve Washingtonu stále častěji sdělovaly zdejší mínění svým vládám. Friedmanovi kryptologové

museli vylepšovat praktické metody šifrování a kódování, současně jim přibývala práce s dešifrováním zachycených cizích depeší. Přitom jich bylo na podzim 1939 jenom devatenáct.

Samozřejmě vyluštění telegramů všech států nemohli kryptologové zvládnout. Soustředili se proto na tři nejdůležitější – Německo, Itálii a Japonsko. Začali se specializovat i jazykově, sám Friedman si vybral japonštinu.

Yardleyho kniha o Černém kabinetu, v níž popisoval i práci na luštění japonských depeší, měla paradoxně také pozitivní význam. Japonci začali rychle vyměňovat všechny své šifry a kódy za nové, které měly být kvalitnější. Od roku 1937 šifrovali nejdůležitější diplomatické telegramy kódem v terminologii SIS 6 označovaným jako *Purpurový*; říkalo se kód, i když se jednalo o šifru. Americké odposlouchávací stanice tyto depeše zaznamenávaly a předávaly je Friedmanově skupině. Avšak telegramů v *Purpuru* nebylo mnoho, a proto trvalo delší dobu, než jich shromáždila tolik, aby se kryptanalytici mohli pustit do jeho lámání.

Určitě to je strojová šifra – shodli se Američané. Japonci koupili od Němců jejich šifrovací stroj Enigma a bývá zvykem, že každý stát si takové zařízení upraví a zdokonalí. Práce na rozluštění nejtajnější japonské šifry postupovala pomalu. Začátkem roku 1939 začali Friedmanově skupině pomáhat i specialisté od námořnictva z oddělení označovaného OP-20-G. Měli zkušenosti s japonskými námořními šiframi, zvláště pak s takzvaným červeným systémem, který rozlouskli. Jak připomíná Friedmanův životopisec Clark, oba systémy měly dost shodného, ale v leccem se lišily.

Šifrovací stroje se začaly používat ve dvacátých letech. Podle českého experta Jiřího Janečka existují dva odlišné typy. První typ vyvinul Švéd Boris Hagelin, podle něhož byl také nazván. Tento stroj spočívá na principu přičítání hesla, které se vytváří během šifrování pro každou zprávu. Druhý typ neustále kombinuje čili permutuje písmena abecedy – jeho představitelem byla právě Enigma.

Jenže ten nejgeniálnější mozek, totiž Friedman, nemá čas na tomto problému pracovat. To si uvědomil velitel spojovacího vojska Mauborgne. Jako šéf stále důležitějšího úřadu musí příliš času věnovat jeho provozu. Proto mu generál v únoru nařídil, aby zanechal administrativy a soustředil se na *Purpurový kód*.

Po půldruhém roce, v srpnu 1940, kdy probíhala letecká bitva o Británii, přišel civilní kryptoanalytik Larry Clark se zajímavým nápadem: Nemohli Japonci použít něco podobného jako disky, které tvořily rotory v dřívějších strojích? Friedman tuhle ideu vyzkoušel a 25. září zčásti rozluštil několik telegramů. Teď si tedy dovedeme představit, jak vypadá japonský kryptologický stroj! A můžeme se ho pokusit sestavit.

„Rozluštění šifrovacího procesu a rekonstrukce japonského stroje byly mistrným dílem,“ hodnotí R. W. Clark. „Přesto kryptologové věděli, že jim to automaticky neumožní snadné čtení všech diplomatických depeší. Stále museli shromažďovat další telegramy odvyšované podle tohoto klíče, aby ho potom mohli použít k dešifrování.“

Na podzim 1940 konečně tým vedený Friedmanem a Frankem Rowlettem *Purpurový kód* rozlouskl. Leo Rosen potom zkonstruoval stroj na jeho rutinní luštění. Pod krycím označením *Magic* nyní Američané četli nejtajnější zprávy mezi Tokiem a japonskými vyslanci jako běžné depeše. Japonští diplomaté jim to sami usnadnili, protože jejich zprávy centrále začínaly stejnou frází: „Mám tu čest informovat Vaši Excelenci...“ Ve Washingtonu tedy sledovali nově se rodící vztahy mezi Berlínem a Tokiem, pozoruhodná byla hodnocení situace v Evropě a německé politické a frontové plány od berlínského vyslance, zprávy vojenského ataše o obranných systémech v severní Francii a podobně. Později si dva velcí spojenci vyměnili znalosti – Washington předal Londýnu *Purpur* a na oplátku dostal německý šifrovací stroj, tedy Enigmu.

Díky Mauborgnemu pracovalo v Rádiové zpravodajské škole v době japonského útoku na Pearl Harbor už 331 lidí. Avšak přepracovaný Friedman, povýšený na plukovníka, se už předtím, koncem roku 1940, zhroutil a musel se léčit na neuropsychiatrii. Až do konce života pak trpěl depresemi.

Nejdřív nepostradatelný, potom nebezpečný

V listopadu a na začátku prosince 1941 dokázali námořní kryptoanalytici z OP-20-G číst 85 procent depeší japonského námořnictva, 12 procent diplomatických a tři procenta německých námořních sil.

Šifrovací stroj
Enigma

Za války patřil Friedman, už jako civilní zaměstnanec, ke stále se rozšiřujícímu oddělení kryptologie generálního štábu. V roce 1945 zaměstnával tento útvar, který dostal název Armádní bezpečnostní agentura (ASA – *Army Security Agency*), deset tisíc odborníků a sídlil ve Vint Hill Farms asi devadesát kilometrů od metropole. Friedmanová pracovala pro ministerstvo financí, které se podílelo na odhalování německých agentů zvláště v Latinské Americe.

Japonci se na špionáž proti Spojeným státům nezmohli. Úsilí jejich armády a námořnictva se zaměřovalo na krátkodobé úkoly, které vyžadovala bojová situace. „Stejně jako u Němců také japonské strategické zpravodajství selhalo,“ napsal historik Peter C. Oleson v časopisu *Intelligencer: Journal of U. S. Intelligence Studies*. Politické kruhy takové zprávy nepožadovaly.

Herbert Yardley se ke kryptologii nevrátil. Věnoval se svému velkému koníčku pokeru, psal o něm články a nakonec i knihu pro začínající hráče. Zemřel 7. dubna 1958 ve Washingtonu. Teprve v roce 1999 jeho zásluhy ocenila Národní bezpečnostní agentura (*National Security Agency*), nástupkyně ASA.

Ovšem geniální Friedman trpěl. Byl autorem řady vynálezů, které však zůstaly tajné, a on za ně nedostával žádné honoráře. Vysoká státní vyznamenání žádný šek nedoprovázel. Pravda, byl ředitelem výzkumu v ASA, ale jako civilní zaměstnanec neměl příliš vysoký plat. Chtěl se proto soudit s armádou o výnosy z patentů, ale bylo to příliš složité, protože by musel do svých požadavků zasvětit právníka. Nakonec mu vojáci vyplátili sto tisíc dolarů a prezident Harry Truman mu udělil *Medaili za zásluhy* (*Medal for Merit*).

Když 2. listopadu 1952 vznikla Národní bezpečnostní agentura (*National Security Agency – NSA*), odpovědná za odposlech a luštění cizích depeší, stal se Friedman zvláštním asistentem ředitele. Dnes je to největší špiónážní služba na světě.

Ve volných chvílích se manželé Friedmanovi věnovali luštění některých písemných záhad minulosti. Stále jim vrtala hlavou hypotéza paní Wellsové-Gallupové o Baconově autorství Shakespeara. Nakonec sepsali studii o tisíci stranách, v níž dokazovali, že jejich patronka se mylí, a pak ji poslali do shakespearovské soutěže. V den, kdy Friedmana postihl srdeční záchvat, 3. dubna 1955, noviny přinášely zprávu, že jejich práce byla úspěšná a v soutěži zvítězila.

I po třech infarktech byl Friedman pro NSA nepostradatelný, a ředitel mu proto dokonce nechal zřídit sekretariát v jeho domě. Postupem doby se kryptoanalytik natolik uzdravil, že mohl cestovat s tajným posláním po Evropě. Do penze odešel v roce 1956. Od prezidenta Dwighta Eisenhowera dostal *Medaili národní bezpečnosti* (*National Security Medal*).

Avšak ve Spojených státech narůstala špionománie a nedůvěra. „Téměř patologická vášně pro bezpečnost, s níž NSA zacházela s materiály, které už beztak svět znal, byla jednou z hlavních příčin deziluze Friedmana z činnosti agentury,“ napsal Clark. Když třeba tento slavný kryptoanalytik přednášel na škole pro válečné námořnictvo v Quanticu ve Virginii, nesměl si ponechat ani kopie svých vlastních lekcí. NSA dokonce zvyšovala bezpečnostní klasifikaci některých dávno vydaných knih – označovala je za důvěrné.

Nakonec sáhla agentura i po Friedmanovi. Koncem roku 1958 k němu přišli tři pracovníci NSA, kteří zabavili z jeho knihovny 48 knih včetně některých jeho vlastních, ve světě běžně dostupných. „Virus utajení dosáhl vrcholu virulentnosti,“ řekl postižený

jednomu příteli, „a NSA mi sebrala všechno, co nějaký trouba považoval za tajné.“

Tento postoj vedení agentury ho ničil. Pokoušel se domluvit s jejím novým ředitelem, ale bezvýsledně. Nicméně aspoň měl čas se zabývat Shakespearem.

Friedman zemřel doma na pátý srdeční infarkt 12. listopadu 1969. Pohřbili ho se všemi vojenskými poctami na Národním arlingtonském hřbitově. Paní Elisabeth odešla za ním 31. října 1980. Pět let nato nazvala agentura NSA přednáškové středisko ve Fort George G. Meade jeho jménem. Nicméně jeho činnost zůstala ještě dlouho zahalena státním tajemstvím.

KRYPTOLOGIE se zabývá tvorbou systémů k utajení zpráv čili šifrováním. Zašifrovaný text má podobu čísel, písmen či jiných znaků v nesrozumitelné podobě. K jeho správnému přečtení potřebujeme šifrovací klíč, rovněž tak k zašifrování dalšího textu. Luštění cizích šifrovacích klíčů je úkolem pro kryptoanalýzu. Kódování je pojem širší, zahrnuje veškeré způsoby utajení textu před nežádoucími osobami, například plán útoku na Sovětský svaz vedli Němci jako plán Barbarossa. Ve slangové mluvě často používají pracovníci českých zpravodajských a diplomatických služeb termín šifra pro zašifrovanou depeši.

„NEJVYŠŠÍM UMĚNÍM VRAŽDY JE SEBEVRAŽDA“

Příslušníkům sovětské bezpečnosti, stejně jako politikům v Kremlu, způsobila tato událost šok – první důstojník zradil a utekl na Západ. Jak to mohl Grigorij Arutjunov, dosud věrný bolševik, udělat? To mu nemůže projít! Musíme ho potrestat – jako ponaučení pro další, kteří by o tom chtěli uvažovat. Pravidlo pomsty se stalo základním příkázáním pro obě sovětské tajné služby. Nikdo nesměl přežít!

První defektor přežil sedm let

Denninstonovo dešifrovací středisko, které formálně patřilo pod ministerstvo zahraničí, chytalo a četlo ve třicátých letech tajné diplomatické depeše Japonska, Itálie, Německa a dalších států. Dne 2. července 1930 vyluštilo nezvyklý telegram moskevské centrály sovětské ambasády v Berlíně: „Pro všechny soudruhy, kteří byli ve styku s naší organizací v Konstantinopoli od 26. 6. 1930, vznikla mimořádně nebezpečná situace.“ Státní politická správa (*Objediněnnoje gosudarstvennoje političeskoje upravlenije* – OGPU), jak se nazývala sovětská rozvědka, varovala před Grigorijem Arutjunovem, krycí jméno George Agabekov, svým vysokým důstojníkem, který uprchl a patrně se dal do služeb některé západní zpravodajské služby. Byl to první sovětský defektor.

Grigorij Sergejevič Arutjunov se narodil 15. ledna 1895 v turkmenské metropoli Ašchabatu, otec byl kovář z Arménie. Jeho gymnaziální studia přerušila Velká válka – v roce 1914 ho povolala armáda do

zbraně. Bojoval proti Němcům, v říjnu 1916 ho poslali do praporčické školy v Taškentu. Po jejím skončení velel četě na frontě proti Rumunům a sloužil jako tlumočník z turečtiny. V březnu 1918, po tom, co se bolševici chopili v Petrohradě moci, opustil armádu a vstoupil do rudé gardy. V různých velitelských funkcích bojoval proti bělogvardějským vojskům v Turkmenistánu, na Urale a na Sibíři.

Po vstupu do bolševické strany v roce 1920 začala jeho kariéra prudce stoupat. Jmenovali ho politickým komisařem praporu Vojsk vnitřní služby v Jekatěrinburgu, kde se podílel na teroru proti nepřítelům bolševické revoluce. Když ho přeřadili k Mimořádné komisi (*Črezvyščajnaja komissija po borbě s kontrarevolucijej i sabotažej* – ČK), jak se nazývala bolševická tajná policie, velel jejímu oddělení v Taškentu. Vedl oddíl čekistů a rudoarmějců, kteří potlačili povstání hladovějících lidí v Ťumeni.

V dubnu 1924 nastoupil do zahraničního oddělení Státní politické správy (*Gosudarstvennoje političeskoje upravlenije* – GPU), jak se nově nazývala ČK. Sovětské impérium, které neuspělo s výboji v Evropě, se zaměřilo na Asii a Agabekova poslali jako vyzvědače do Afghánistánu, kde oficiálně působil jako asistent vedoucího tiskového oddělení sovětského styčného úřadu v Kábulu. Koncem roku ho převeleli do Íránu, kde se Moskva snažila získat vliv pomocí svých agentů a současně podněcovala proti Britům, kteří podporovali vládu šáha Muhammeda Rezá Pahlavího. Agabek pronikl mezi bílou emigraci a získal ke spolupráci několik důstojníků bývalé carské armády včetně jednoho generála a plukovníka. Nesplnil však závažný úkol, který dostal z Kremlu – měl najít a unést bývalého Stalina osobního tajemníka Borise Bažanova.

Na jaře 1928 se vrátil do Moskvy, kde ho pověřili vedením sektoru Středního a Blízkého východu rozvědky. V říjnu 1929 byl jmenován rezidentem v Konstantinopoli (dnes Istanbul).

Nahradil tam svého přítele Jakova Blumkina, později zlikvidovaného jako příznivce Lva Trockého, nejvážnějšího Stalina oponenta. Nový šéf sovětské rezidentury měl perský pas a vystupoval jako bohatý arménský obchodník Nerses Ovsepián. Centrála chtěla vytvořit v Konstantinopoli základnu pro tajné operace pro celý Blízký Východ – Sýrii, Palestinu, Egypt a Saudskou Arábii. Moskva považovala Turecko za spřátelený stát, ale tamní policie a zpravodajská

služba tajnou sovětskou činnost nepodporovaly, a dokonce ani netolerovaly.

Arménský obchodník se pustil do studia angličtiny. Za učitelku si vybral britskou gymnazistku Isobel Edith Streaterovou. Zpočátku netušil, že její matka vede stanici MI6.

Griša se do Isobel vášnivě zamiloval a dívka jeho cit opětovala. Navštěvoval její rodinu a matka ho propojila s britskou výzvědnou službou. Uvědomoval si svou špinavou špionážní minulost a začínal mu vadit diktátorský styl Stalinova režimu. Věděl, že v Sovětském svazu by si nemohl Isobel vzít. Začala v něm zráť myšlenka na útěk. Později mluvil o zbyrokratizování komunistické strany, nedostatku demokracie a Stalinově autokratické roli.

V červnu 1930 odletěl do Paříže a styky s Moskvou přerušil. Důstojníkům francouzské tajné služby prozradil všechny sovětské agenty, kteří tam pracují. Také začal pracovat pro MI6 a MI5, kde mu udělili krycí jméno Ovsepian. Zpočátku mluvil s vyšetřovatelkou kontrašpionáže Jane Archerovou-Sissmorovou, specializovanou na SSSR, dlouze po telefonu. Zasvětil jí do systému sovětské špionáže a prozradil první jména jejich agentů.

Paříž nechtěla narušit vztahy s Moskvou, a proto její tajná služba připravila Agabekovi půdu, aby mohl trvale žít v Bruselu. V belgické metropoli, kde o něj pečovala tamní policie, se oženil s Isobel.

V roce 1930 vydal v Berlíně knihu *GPU: Zapiski čekista*. Dva roky nato *OGPU: Die Tscheka bei der Arbeit (OGPU: Čeka v práci)*. Uveřejnil v nich jména desítek sovětských vyzvědačů, které vzápětí policisté pozatýkali. Potom postupně navštívil sedm států, ve kterých pokračoval v jejich odhalování. Všude zajišťovaly jeho bezpečí policejní útvary spolu se zpravodajskými službami. A všude ho sledovali největší agenti, kteří hledali možnosti, jak by k němu mohli proniknout. Pátrání probíhalo pod krycím názvem *Aféra Filomena*.

Největší pogrom způsobil Agabekov v Persii. Policie tam zatkla přes 400 lidí, někteří se bránili střelbou a přišli o život, mnozí putovali za mříže, byla zakázána komunistická strana. Vztahy Moskvy a Ankary klesly na bod mrazu.

Když se v lednu 1933 stal německým kancléřem nacistů Adolf Hitler, rozhodl se ředitel MI6 admirál Hugh Sinclair soustředit všechny síly na Třetí říši jako na největší nebezpečí. Britové proto